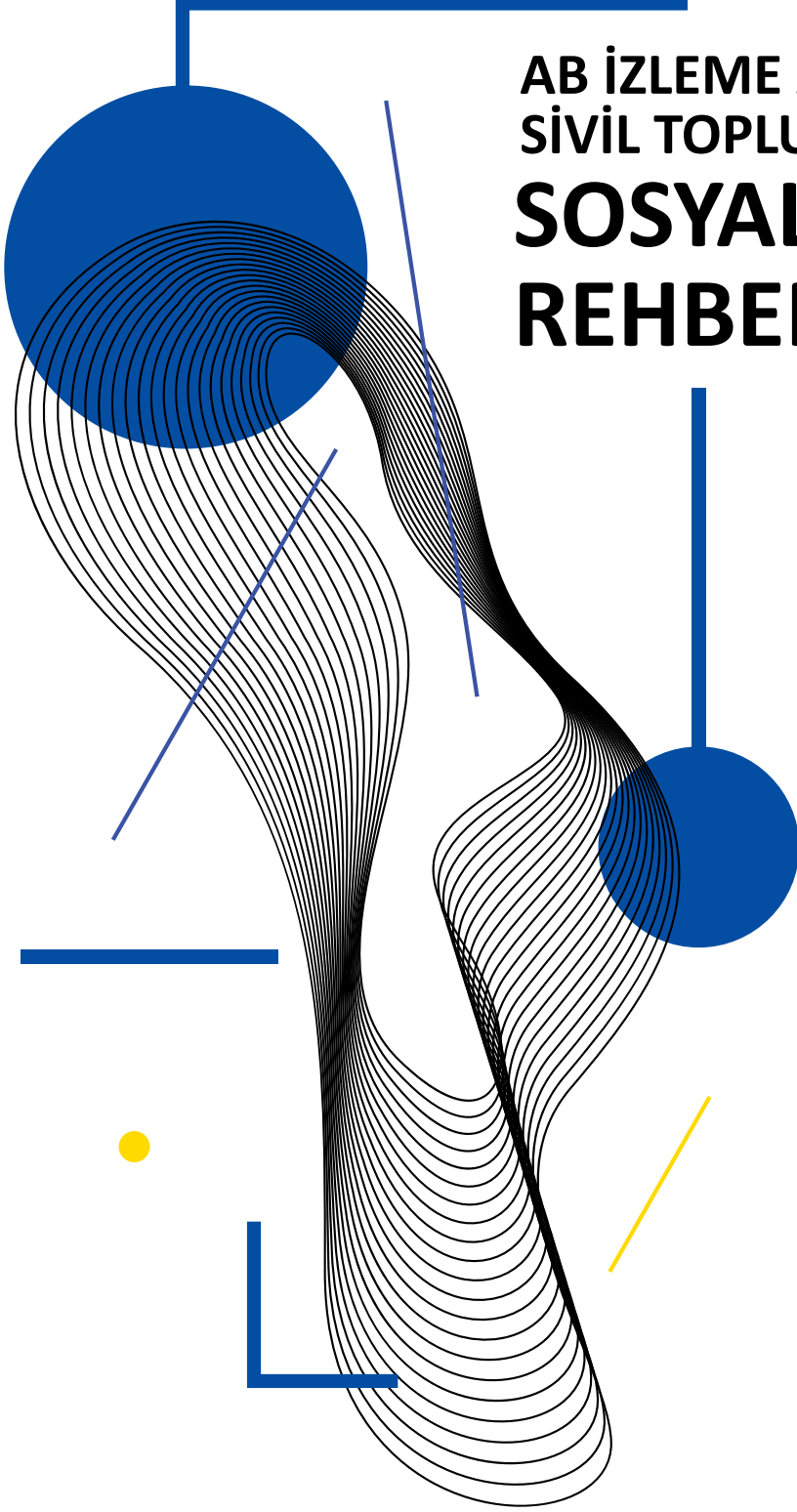

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
This project is funded by the European Union.

AB İZLEME AğI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İÇİN SOSYAL ETKİ İZLEME REHBERİ

Giriş	3
Rehberin Kullanımı	4
BÖLÜM 1: İzleme ve Sosyal Etki İzleme: Kavramlar ve Yaklaşımlar	5
Sivil Toplum için Sosyal Etki İzleme	6
<i>İzleme Çeşitleri</i>	6
1. <i>Düzeylelerine Göre İzleme Çeşitleri</i>	6
<i>Mikro İzleme (Müdahale İzleme)</i>	6
<i>Makro İzleme (Konu İzleme)</i>	7
2. <i>Yaklaşımlarına Göre İzleme Çeşitleri</i>	7
<i>Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme</i>	8
<i>Proje/program geliştirme amaçlı izleme</i>	8
Sosyal Etki Nedir?	13
<i>Sosyal Etki İzleme Yaklaşımı</i>	14
<i>Sosyal Etki Çeşitleri ve Kategorileri</i>	14
BÖLÜM 2: Sosyal Etki İzleme ve Sosyal Etki Odaklı Tasarım Adımları	17
Sosyal Etkiyi Neden İzliyoruz?	18
Makro ve Mikro İzleme	18
Sosyal Etki Odaklı Tasarım ve Sosyal Etki İzleme	19
<i>Birinci adım: Konunun incelenmesi</i>	19
<i>İkinci Adım: Amaçların incelenmesi</i>	21
<i>Üçüncü adım: Göstergelerin Belirlenmesi</i>	28
<i>Önceliklendirme</i>	30
<i>Dördüncü adım: Veri Toplama Yönteminin Belirlenmesi</i>	32
<i>Beşinci Adım: Verilerin Toplanması ve Analiz</i>	33
BÖLÜM 3: Sosyal Etki İzleme/Sosyal Etki Odaklı Tasarım Planı	38
Sosyal Etki Değerlendirme Formu	38
<i>Birinci Adım: Konunun İncelenmesi</i>	38
<i>İkinci Adım: Amaçların Belirlenmesi</i>	40
<i>Üçüncü Adım: Göstergelerin Belirlenmesi</i>	41
<i>Dördüncü Adım: Veri Toplama Yönteminin Belirlenmesi</i>	43
<i>Beşinci Adım: Verilerin Toplanması ve Analiz</i>	44
Makro sosyal etki değerlendirme için ek notlar:	45

Bu rehber, Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından uygulanan Kamu Sektörü ve STK'lar Arasında İşbirliğinin Güçlenmesi İçin Ortaklıklar ve Ağlar Hibe Programı kapsamında TAV (Türkiye Avrupa Vakfı), YADA (Yaşama Dair Vakfı) ve İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) ortaklığında yürütülen "AB İzleme Ağı" projesi kapsamında hazırlandı. Proje kapsamında, kurumların önceki çalışmalarından hareketle Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının AB okuryazarlığı, Türkiye'nin AB'ye katılım süreçlerini izleme çalışmaları ve sosyal etki odaklı proje tasarımı konularında eksikliklerinin tespit edilmesi üzerine AB okuryazarlığına ve sosyal etki izlemeye dair rehberlerin hazırlanması kararlaştırıldı.

AB İzleme Ağı (EUMN) sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine aktif bir şekilde dahil olması halinde hem sürecin olumlu yönde ilerlemesine hem de Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı sunacağı kabulüyle, katılım süreçlerini izlemesi ve bu süreçlerde yer almasını sağlamak amacıyla kurulmuş bir ağ. TAV, İKV ve YADA'nın 2016'da AB ortaklığıyla kurduğu bu ağın amacı ağına dahil olan kuruluşların,

Türkiye'nin AB'ye katılım süreçlerini izlemesi,

- *Kendi sektörleri veya çalışma alanlarında izleme faaliyetleri gerçekleştirmeleri,*
- *Geliştirdikleri projeleri etki odaklı tasarımları, etki odaklı düşünceleri ve izleme yapmaları,*
- *Tüm bu izleme süreçlerini kendi ekosistemlerinde yaygınlaştırmaları ve bu şekilde AB katılım süreçlerinde aktif bir şekilde yer almaları şeklinde özetleniyor.*

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engeller ise:

- *STK'ların sivil toplum sektörünü ve kendi çalışma alanlarını izleme yönünde çalışmalarının kısıtlı olması*
- *STK'ların sosyal etki odaklı tasarım becerilerinin ve izleme çalışmalarına yönelik bilgi ve kapasitelerinin sınırlı olması*
- *AB okuryazarlığında önemli eksikler olması ve bu eksikliklerin giderilmesi yönünde atılan adımların yetersiz olması,*

Bu tespitlerden hareketle hazırlanan AB okuryazarlığı ve sosyal etki izleme odaklı rehberler birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Sivil Toplum Kuruluşları için Sosyal Etki İzleme Rehberi ise STK'lara sosyal etki izleme konusunda gerekli arka plan bilgilerini ve yönlendirmeleri sunmayı hedefliyor.

Uygulama örnekleri ve önerileri ile birlikte bu rehberin STK'ların AB süreçlerine katılımına doğrudan bir katkısının olması hedefleniyor.

REHBERİN KULLANIMI

Bu rehber, üç ana bölümden oluşuyor.

Birinci bölüm “İzleme ve Sosyal Etki İzleme: Kavramlar ve Yaklaşımlar” başlığı altında izleme kavramı ve izlemenin çeşitlerine, sosyal etki izlemenin diğer izleme kategorilerinden farklarına ve farklı sosyal etki izleme çeşitlerine dair bilgilere yer verildi. Bu bölüm, izleme çalışmaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen, ya da öncesinde izleme faaliyetlerinde bulunmuş ve çalışmalarını derinleştirmek isteyen kişi ya da kurumlara hitap ediyor.

İkinci bölümde ise “Sosyal Etki İzleme ve Sosyal Etki Odaklı Tasarım Adımları” başlığı altında beş adımda halihazırda uygulanan bir projenin/programın sosyal etki odaklı izlenmesine ya da proje ya da programların kurgulanması aşamasında sosyal etki odaklı bir yaklaşımın geliştirilmesine dair detaylı bir yönlendirme yer alıyor. Bu kısımda örnekler ve detaylı açıklamalarla izleme adımlarının her birinde ilerlemenizi sağlayacak içeriklere yer veriliyor.

Üçüncü ve son bölüm olan “Sosyal Etki İzleme/Sosyal Etki Odaklı Tasarım Planı” bölümünde izleme ya da tasarım faaliyetlerinize dair bir plan oluşturmanızı mümkün kılacak bir form sizinle paylaşılıyor. Bu formun içeriğinin tamamlandığı hali uygulayan kişiler ve kurumlara “Sosyal Etki İzleme / Tasarım Planı” içeriği sağlıyor.

Bu bölümlendirme, üç bölümün de ayrı bir şekilde kullanılabilceği bir şekilde tasarlandı. Rehberin tamamının bir akışı olmakla birlikte, bölümler de kendi içerisinde bütüncül bir içeriğe ve akışa sahip. Bu şekilde, kendinize uygun olan bir içerikten başlayarak rehberden faydalanabilirsiniz. Aynı zamanda bu tasarımın mümkün olabilmesi için her bölüm için bazı bilgileri tekrarladık. Rehberin tamamını okuyanlar bu bölümleri atlayarak okuyabilirler.

BÖLÜM 1

İzleme ve
Sosyal Etki İzleme:
Kavramlar ve
Yaklaşımlar

Sivil Toplum için Sosyal Etki İzleme

“İzleme” (Monitoring) bir olayın, meselenin, konunun ya da müdahalenin¹ değişimini sistematik olarak inceleyerek belirli sürelerle takip etme ve gözlemlene anlamına gelen, geniş bir kavramdır. Bu rehberde ise izlemeyi, belli bir sorunun çözümünü ya da çözümüne katkı sağlamayı hedefleyen etkinlik, proje, program gibi müdahalelerin etkileri bağlamında ele alıyoruz.

İZLEME ÇEŞİTLERİ

İzleme çalışmalarını düzeylerine göre ve yaklaşımlarına göre olmak üzere iki farklı biçimde kategorize edebiliriz.

01 Düzeylerine Göre İzleme Çeşitleri

Odağına tekil müdahaleleri alan izlemeler mikro, farklı müdahalelerin gerçekleştiği ve çok boyutlu konuları ele alan izlemeler makro olarak isimlendiriliyor. Burada makro veya mikro ile kasıt uygulamanın küçüklüğü ya da büyüklüğü veya yerelliği ya da uluslararasılığı değildir. Mikro veya makro değerlendirmeyi tarif eden, tekil veya çoğul etkilerin incelenmesidir. Kısacası makro ve mikro izlemeleri birbirinden ayıran, müdahalelerin ölçeklerinden bağımsız olarak, tek bir müdahaleye ya da birden fazla müdahaleye odaklanmasıdır.

Mikro İzleme (Müdahale İzleme)

Somut bir müdahaleyi izlemek, müdahale gerçekleşmeden önce, gerçekleştiği sırada ve sonrasında toplanan verilerin önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda analiz edilmesi ve bu analizden çıkarımlar yapılması anlamına gelir.

İzlemeler müdahalenin boyutuna paralel olarak farklı ölçeklerde gerçekleştirilir. Adlandırmadan da anlaşılacağı üzere kabaca mikro ve makro olarak ölçek büyüklüğüne göre ikiye ayırmak mümkündür.

Alanında yapılanları inceleyen çalışmalar açısından, bir konuyu veya bir sorunu mikro izlemenin avantajı karmaşık olmaması ve tek bir etkiye odaklanabilmesidir. Dezavantajı ise ele alınan konuya dair sınırlı bir veri sağlaması ve incelediği müdahale dışındaki etkileri açıklamakta yetersiz kalmasıdır.

Mikro izleme örnekleri

- AB'nin yürüttüğü bir programa dair gölge rapor kaleme alınması ve geri bildirim verilmesi büyük ölçekli bir mikro izlemedir (tek bir program, tek bir müdahale).
- AB'nin yürüttüğü bir program kapsamında yürütülen bir projeye dair uzman raporu hazırlanması ve geri bildirim verilmesi küçük ölçekli bir mikro izlemedir (tek bir proje, tek bir müdahale).

1 Tüm metin boyunca “müdahale” kavramı bir sorunun çözülmesi ya da değişimin yaşanması hedeflenerek gerçekleştirilen eylem, etkinlik, proje ya da programlara ithafen kullanıldı.

Makro İzleme (Konu İzleme)

Paydaşlar tarafından farklı müdahalelerle değişim gösteren bir sorun alanı (konu) genel ve bütüncül olarak da izlenebilir.

Bir konunun izlenmesi, konuyla ilgili paydaşların tespiti, bu paydaşların ürettiği bilgilerin ve gerçekleştirdikleri müdahalelerin sonuçlarının derlenmesi ve analizini kapsar. Konunun hangi boyutlarına odaklanılacağı, konu izlemenin ölçeğini belirler. Avantajı, tekil bir müdahalenin sınırlarında kalmaması, toplum ya da hedef grup üzerindeki toplam etkiyi görmeye yaklaşmasıdır. Ancak mikro izlemenin aksine, tekil müdahalelerin net etkileri konusunda daha az veri sağlar.

Makro İzleme Örnekleri

- Türkiye’de son 5 yıl içerisinde çocuk hakları konusunda yürütülen tüm proje ve programların çocuk haklarına katkısına yönelik rapor kaleme alınması ve geri bildirim verilmesi büyük ölçekli bir konu izlemedir (tüm projeler, çoklu müdahaleler).
- Belli bir program içerisinde aynı sorun alanında uygulanan projelerin toplamda yarattığı değişimi inceleyen izlemeler makro izlemedir.

Yaklaşımlarına Göre İzleme Çeşitleri

İzleme çalışmalarını, yaklaşımlarına göre iki ana kategoride toplayabiliriz:

- Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme
- Proje/program geliştirme amaçlı izleme

Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme

Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme çalışmalarının temel amacını; sorun alanlarındaki durumu, ilerlemeleri, gelişmeleri ve ihtiyaçları ortaya koymak oluşturur. Bu amaçla konu ile ilgili gelişmeleri, mağduriyetleri, atılan veya atılmayan adımları, alınan tedbirleri, yapılan projeleri vb. tüm müdahaleleri ve etkilerini izleyip, karar alıcıları etkilemek üzere savunuculuk ürünlerine dönüştürmek hedeflenir.

ÖRNEK

Örnek 1: BM Çocuk Hakları Bildirgesi İzleme Uygulaması (Monitoring implementation of the UN Convention on the Rights of the Child)

Metod: Temel değerlendirme için veri oluşturacak şekilde uygulayıcı partnerden raporların alınması ve uygulama sonrasında raporların alınması

Format: Raporların analizleri

Örnek 2: TÜSEV, Sivil Toplum İzleme Raporu (Civil Society Monitoring Report), 2012 // TÜSEV, Sivil Toplum Gelişimi İzleme Matrisi (Monitoring matrix on enabling environment for civil society development)

Metod: Masabaşı çalışma (Vakıf ve derneklere ilişkin mevzuatlar), Anket (Alan 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Garantileri; Alan 2: STK’ların Mali Uygunluk ve Sürdürülebilirlik Çerçevesi ve Alan 3: Hükümet - STK İlişkisi), yerel danışma toplantıları, yarı yapılandırılmış uzman görüşmeleri

Format: Vaka Analizleri

Örnek 3: CIVICUS, Sivil Toplum Durum Raporu (State of Civil Society Report)

Metod: İstatistik derlemesi, her ülkeden uzmanlarla röportajlar

Format: İstatistiksel verilerin paylaşılması, ülke bazlı analizler

Örnek 4: Romanları İçerme Yılları, Birleşik Krallık Romanları İçerme Entegrasyon Stratejisi Bağlamında Sivil Toplum İzleme Raporu (Decade of Roma Inclusion, Civil Society Monitoring on the Implementation of the National Roma Integration Strategy in the UK)

Metod: Birleşik Krallık’ta 15 üye grup tarafından iletilen raporlar üzerinden analiz

Format: Ülke bazlı analiz

Katılım ve savunuculuk amaçlı izlemelerde;

- Programların ve projelerin hedeflerinin istenilen zamanlamaya uygun ilerleyip ilerlemediğine,
- Sürecin ilerlemesinin önündeki engellere,
- Konu etrafında yaşanan gelişmelere,
- Mağduriyetlere ve mağdurların ihtiyaçlarına,
- Konu ile ilişkili tüm paydaşların sürece dahil edilip edilmediğine,
- Uygulayıcı kuruluşların önceden belirlenen hedefleri ve taahhütleri ne ölçüde yerine getirdiğine,
- Projeleri veya süreçleri kötüye kullanan olup olmadığına bakılması gerekir. ²

Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme çalışmalarının bir kısmı ise yerel, ulusal ya da uluslararası sivil toplum kuruluşlarının var olan programlara ve süreçlere **katılım gerçekleştirme** için özellikle **geri bildirim amaçlı** gerçekleştirdiği izleme çalışmalarıdır. Burada odağa, doğrudan izlenen müdahaleye veya politikalara doğrudan katkı amaçlanır. Elde edilen bilgi ve öneriler politika üreten, müdahaleyi tasarlayan ve uygulayan kurum/kuruluşlarla ve kişilerle paylaşılır.

Bu hedeflerle gerçekleştirilen izleme çalışmalarının en bilinen örneği gölge raporlamadır.

Gölge Raporlama (Watchdog Report) süreçlerinde izleme süreci STK'lar ya da ilgili kurumlar tarafından yürütülür.

Bu kurumlar tarafından ilgili veriler şu metotlarla derlenir:

- Alanda yapılmış geçmiş çalışmaların incelenmesi
- Resmi istatistiklerin incelenmesi
- STK'lar tarafından derlenmiş verilerin incelenmesi
- Uzman görüşü alınması
- Diğer bölgesel izleme çalışmalarının sonuçlarının incelenmesi
- Araştırmalar gerçekleştirilmesi
- Vakaların tekil izlemelerinin gerçekleştirilmesi
- Medya, literatür ve dijital kaynakların izlenmesi

Savunuculuk amaçlı izleme faaliyetlerinde kurumun hedeflerine yönelik etki oluşturmak için yürüttüğü çalışmalarına temel oluşturacak bilgilerin elde edilmesi esas alınırken, katılım amaçlı izleme faaliyetlerinde - örneğin gölge raporlama çalışmalarında - uygulama süreçlerine bir başka kurumun hedeflerine katkı sağlamak ve bu süreçlere etki ederek uygulama çalışmalarının etkinliğini artırmak temel alınır.

Proje/Program Geliştirme Amaçlı İzleme

Savunuculuk ve katılım için yapılan izlemeler dışında, bir kurum bizzat kendisi ya da bağımsız bir kurum aracılığı ile bir projesini veya programını değerlendirmek, süreçten dersler çıkarmak, sonraki ve benzeri çalışmalara öneriler geliştirmek üzere de izleme faaliyetleri yapabilir. Bu tür izleme çalışmaları, uygulama sürecini kapsayarak gerektiği takdirde revizyonlar yapılmasına da katkı sağlayabilir. Bu amaçla en yaygın olarak kullanılan yöntemler, izleme değerlendirme, çıktı haritalama ve etki değerlendirme çalışmalarıdır.

İzleme ve Değerlendirme (Monitoring & Evaluation / Project Assessment)

İzleme ve değerlendirme çalışmaları, projelerin önceden belirlenen planlar ve hedefler doğrultusunda ilerleyip ilerlemediğine odaklanır. Başka bir deyişle müdahalenin **hedeflenen doğrultuda gerçekleşip gerçekleşmediğini** anlamak için gerçekleştirilen izlemedir.

ÖRNEK

EUTF Kuzey Afrika Bölgesi Birinci İzleme Raporu (First Monitoring Report for the EUTF North of Africa region), EUTF (EU Emergency Trust Fund for Africa)

Metod: Programın uygulayıcı partnerlerinden ve AB'den verilerin derlenmesi ve analizi

İzleme ve değerlendirme çalışmaları kurum içi ya da bağımsız olarak gerçekleştirilebilir. Bağımsız izleme değerlendirme çalışmaları yapılan müdahalelerin, etkinliklerin nesnel bir şekilde bir dış göz tarafından değerlendirilmesi açısından kurumlara avantaj sağlar. Ancak bağımsız bir izleme çalışması süre ve kaynak kısıtlarından ötürü kurum içerisinde gerçekleşen bir izleme çalışması kadar konuya ya da müdahaleye hâkim olamayabilir, konuya hakimiyet ve derinlemesine inceleme şansı iç izlemenin avantajı olarak öne çıkar. Konunun ya da kurumun ihtiyaçlarına ya da finansal kaynağın sağlandığı kurum ya da kuruluşların zorunluluklarına göre bu iki izleme şekline biri seçilebilir.

AB İzleme Süreçleri – Result Oriented Monitoring (Sonuç Odaklı İzleme)³

Sonuç Odaklı İzleme (ROM), DG DEVCO ve DG NEAR'ın dış izleme sistemidir ve sonuçlara güçlü bir şekilde odaklanarak Avrupa Komisyonu'nun iç kontrolünü, hesap verebilirliğini ve yönetim kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Merkez ve AB Delegasyonlarındaki operasyonel birimleri dahili izleme ve raporlama işlevlerinde destekler ve çalışmalarını müdahale döngüsünün farklı aşamalarında sağlanan bağımsız ve harici bir izleme hizmeti ile tamamlar.

2001'den beri var, ancak çeşitli reformlardan geçerek ihtiyaçlara göre gelişiyor. 2020'de ROM sistemi ek hizmetler içerecek şekilde genişletildi ve metodolojiler ve prosedürler geliştirildi.

Sonuç Odaklı İzleme (ROM) İncelemeleri

ROM incelemeleri, ihtiyaç temelinde ve genellikle müdahalenin ömrü boyunca en az bir kez düzenlenen devam eden müdahalelerle ilgili kısa vadeli izleme görevleridir.

Bir ROM incelemesi, sonuçlara dayalı yönetimi geliştirmeyi amaçlayan devam eden bir müdahalenin dış ve tarafsız bir değerlendirmesidir. Standart bir metodolojiyi izleyen ve belgesel analizlere ve yerinde ziyaretlere dayanan ROM kapsamında uzman, müdahale tasarımı, kurulumunu, ilerlemeyi ve başarıları değerlendirir, öneriler sunar ve öğrenilen iyi uygulamaları / dersleri vurgular. Masa başı ve saha faaliyetleri aracılığıyla toplanan dokümantasyon ve deneysel verilerin analizini yapılandırmak için bir dizi standart izleme sorusu kullanılır.

3 Metnin uzun İngilizce versiyonu için bkz. <https://europa.eu/capacity4dev/rom/wiki/what-results-oriented-monitoring>

Yeni ROM sisteminde, biraz farklı çalışma modalitelerine sahip dört farklı ROM incelemesi gerçekleştirilebilir:

- **Erken aşamada ROM İncelemeleri (uygulamanın 1. yılı)**, olası tasarım zayıflıklarını ve uygulama gecikmelerini mümkün olan en erken zamanda ele almak için, temsili bir müdahale örneği için gerçekleştirilir.
- **Standart ROM İncelemeleri**, operasyon yöneticileri uygulama sorunlarını işaret ettiğinde veya müdahaleler konusunda dışarıdan tavsiyeye ihtiyaç duyduğunda düzenlenir.
- **Kapanış aşamasındaki ROM incelemeleri (son 8 ay)**, operasyon yöneticisinin bir takip aşaması veya gelecekteki müdahaleler için ders çıkarırken harici bir desteğe ihtiyacı olduğunda, gerekçeli bir talebin ardından gerçekleştirilir.
- **Harmanlama operasyonlarının ROM incelemeleri**, operasyon yöneticileri tarafından benzer ihtiyaç işaretlemesinin ardından ve Genel Merkezdeki harmanlama birimleriyle yapılan istişarelerin ardından bir dizi müdahale için organize edilir. Harmanlama operasyonları, yetkilendirilmiş Finansal Kurumlar tarafından yönetilir. İzleme soruları standart gözden geçirmelerle aynı olsa da, bunları yanıtlamaya yönelik kılavuz, harmanlama müdahalelerine göre uyarlanmıştır.

ROM incelemeleri üç ana çıktı sağlar: (i) İzleme Soruları, (ii) ROM Raporu; (iii) müdahaleden öğrenilen dersleri ve iyi uygulamaları detaylandıran bir ek (yeni özellik).

Hedef-Sonuç⁴ Haritalaması/Hasadı (Outcome Mapping/Harvesting)

Hedef-Sonuç Haritalaması projenin hedeflediği ve ulaştığı sonuçlar arasındaki mesafeye bakar. Projenin tasarlama aşamasında belirlenen çıktıları ve sonuçları göz önüne alarak, sonuçları değerlendirmeye alır. Projelerin yol açtığı değişimi, özelden de strateji geliştirme ve kurumsal öğrenmeye odaklanarak projenin tanımı çerçevesinde analiz etmeyi kapsar.

“İzleme ve Değerlendirme” ve “Çıktı Haritalama” çalışmalarının ortak noktası müdahalenin sınırları içerisinde yapılan izleme faaliyetleri olmalarıdır. Müdahalenin hedefine aldığı sorunun çözümü konusunda diğer müdahalelerle olan etkileşimi ve müdahalenin kendi sınırları dışında yarattığı etki bu izlemelerin kapsamının dışındadır. “İzleme Değerlendirme” ve “Çıktı Haritalama” çalışmaları müdahalenin kendi içindeki gidişatını ve süreçlerini odağına alır, bu süreçlerin dışındaki etki ve değişimleri kapsam dışında bırakır.⁵

4 “Outcome” kelimesi Türkçeye çıktı olarak çevriliyor. Ancak outcome kelimesini çıktı olarak çevirdiğimizde product (ürün)’le karışıklık yaratabileceğini düşündük. Yine result kelimesinin çevirisi olan sonuç’la da karışmaması için son kararımız outcome kelimesine sonuç-hedef olarak çevirmek oldu.

5 Hedef-Sonuç Hasadı örnek uygulama adımları için bkz.: “How is outcome harvesting done”, The Danish Institute for Human Rights, Ocak 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=ljXhefwHuSE>

ÖRNEK

ACT -Tanzanya Programında Hesap Verilebilirlik (Accountability in Tanzania Programme),

Rapor: ACT Paydaşlarının Strateji Geliştirme Kapasitesini Güçlendirmede Sonuç-Hedef Haritalamanın Değerinin Belirlenmesi (Final Report: Assessing the Value of Outcome Mapping in Strenghtening Act Partners' Strategy Development, Planning and Monitoring, Learning and Evaluation), 2014

Metod: Var olan belgelerin incelenmesi, online anket, atölye çalışması, anahtar paydaşlarla görüşmeler, saha ziyaretleri

Etki İzleme

Etki izleme çalışmaları da izleme değerlendirme ya da hedef-sonuç haritalama çalışmalarında olduğu gibi bir müdahalenin yarattığı değişimi değerlendirmeyi hedefler. Etki izleme çalışmalarının temel farkları şunlar:

- Çıktılara ya da proje sonunda varılan sonuçlara odaklanmaz, çıktılarının ve sonuçlarının meydana getirdiği değişimi, bir başka deyişle etkilerini inceler,
- Müdahalenin plan ve hedefleri dışındaki sonuçları da hesaba katar
- **Müdahale dışındaki faktörlerin/bağlamın meydana getirdiği etkileri** de gözetir

Etki izleme çalışmaları müdahaleleri dış faktörleri de hesaba katarak tüm yönleri ile sorgulayan izlemeler olduğundan, program ve projelerde strateji değiştirme ve geliştirmeye, hedeflerin kendilerini/temelini sorgulamaya ve köklü revizyonlar gerçekleştirmeye katkı sağlar.

11

ÖRNEKLER

Örnek 1: EEAC, Avrupa Komisyonu Politikaları Etki İzleme Çalışması: Başarılar ve Beklentiler (Impact Assessment of European Comission Policies: Achvievements and Prospects, 2006)

Metot: Raporlar üzerinden analiz

Örnek 2: Dünya Bankası, Uygulamalı Etki İzleme (The World Bank, Impact Evaluation in Practice, 2011)

Metot: Niceliksel araştırma, istatistiksel veriler

Örnek 3: IAIA, Sosyal Etki İzleme: Proje Sosyal Etkisini İzleme ve Yürütme Rehberi (International Association for Impact Assessment, Social Impact Assessment: Guidance for Assessing and Managing the Social Impacts of the Projects, 2015)

Metot: Paydaş analizi, sosyo-politik durumun analizi, anket

Örnek 4: BEUCitizen, Avrupa ve Uluslar Düzeyinde Politika Yapıcılar için Etki İzleme Araçları (Barriers Towards EU Citizenship, Impact Assessment Tools for Policy Makers on the European and National Level, 2016)

Metot: Niteliksel ve niceliksel araştırmalar sonucunda ortaya çıkan verilerin ülke raporları olarak paylaşılması ve karşılaştırmalı analizi

Etki izleme projelerin ve programların çevresel, ekonomik, siyasi, sağlıkla ilgili ve sosyal sonuçlarının analizini kapsayacak şekilde kurgulanabilir. Bu rehberde, temel prensipleri benzer olmasına karşın odaklanılacak etki izleme çalışmaları, sosyal etki izleme çalışmaları olacak.

Tablo 1 - Düzeylerine göre izleme çeşitlerine örnek uygulama

Yaklaşımına göre izleme	Odağına göre	Mikro izleme (Müdahaleyi İzleme)		Makro izleme (Konuyu izleme)	
	Ölçeğine göre	Büyük Ölçekli	Küçük Ölçekli*	Büyük Ölçekli	Küçük Ölçekli
Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme		BM'nin çocuk hakları konusunda yayınladığı bir politika belgesinin farklı ülkelerde uygulanma şeklinin sivil toplum kuruluşları tarafından izlenmesi ve raporların kamuya açık yaygınlaştırılması.	AB desteğiyle yürütülen bir projenin çıktıları doğrultusunda savunuculuk faaliyetinin kurgulanması.	Türkiye'de son 5 yıl içerisinde yürütülen tüm proje ve programların çocuk haklarına katkısına yönelik var olan durumun tespiti ve eksiklere yönelik bir savunuculuk faaliyetinin yürütülmesi.	Türkiye'de çocuk işçiliği ve çocuk hakları alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü projelerin etki değerlendirmesi.
Proje/program geliştirme amaçlı izleme		BM'nin 7 ülkede ortak yürüttüğü bir projenin farklı ülkelere uzmanlar tarafından izlenmesi ve projenin sağladığı değişim ve projenin revize edilmesine yönelik ihtiyaçları içeren geri bildirimler gerçekleştirilmesi.	AB'nin yürüttüğü bir program kapsamında yürütülen bir projenin izlemesinin gerçekleştirilmesi ve revizyonlar için geri bildirimler yapılması	Türkiye'de son 5 yıl içerisinde yürütülen tüm proje ve programların çocuk haklarına katkısına yönelik var olan durumun tespiti ve tespit doğrultusunda proje programların revize edilmesi.	Türkiye'de son 5 yıl içerisinde yürütülen, çocuk işçiliğinin önlenmesini hedefleyen proje ve programların sonuçlarına dair var olan durumun tespiti ve bu tespit doğrultusunda var olan proje ve programların revize edilmesi.
		Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme	Proje/Program Geliştirme Amaçlı İzleme		

Tablo 2 - Odaklarına göre izleme çeşitleri

Ayrıntıya göre izleme	Katılım ve savunuculuk amaçlı izleme		Proje/program geliştirme amaçlı izleme		
	(Monitoring / Tracking)	Watchdog (İzleme / Gölge Raporlama)	Monitoring & Evaluation / Project Assessment (İzleme & Değerlendirme)	Outcome Mapping / Harvesting (Sonuç-Hedef Haritalaması / Hasadı)	Impact Assessment (Etki İzleme)
Analiz edilecek noktaları	Tematik alandaki tartışmalara katılmak, alana ilişkin verileri derlemek ve yeni bilgiler üretmek	Var olan program ve süreçlere katılım gerçekleştirmek için geri bildirimde bulunmak	Projelerin / programların kendi hedeflerine ulaşım ulaşılmadıkları, hedefledikleri ihtiyaçlara cevap veremediklerini incelemek	Proje/programın çıktılarıyla hedefledikleri etki arasındaki mesafeye bakılması	Projenin / programın kendi sınırları ve hedefleri haricindeki etkileri de gözeterak, toplumsal, siyasal, çevresel... vs. dış ve iç faktörleri ele alarak etkisinin incelenmesi
Ayrıntıya göre izleme	Dış gözlem, müdahalenin sınırları içerisinde	Dış gözlem, müdahalenin sınırları içerisinde	Müdahalenin sınırları içerisinde		Müdahaleye ilişkin, ama sınırlarının dışında

6 Ölçeklerle ilgili verilen örnekler göreceli örnekler. Coğrafi sınırlar (il, ülke, uluslararası) ya da hedef grup çeşitliliği/büyüklüğü gibi müdahaleyi niceliksel olarak büyüten faktörlere göre izlemelerin içeriği de değişecek, çünkü her büyüklükte dışsal faktörler çeşitlenecek.

Sosyal Etki Nedir?

Herhangi bir etkinliğin, eylemin, olayın, projenin, programın; bir başka deyişle herhangi bir müdahalenin ya da vakanın gerçekleşmesiyle insanlar, topluluklar veya toplumlar üzerinde gözlemlenen doğrudan ya da dolaylı, planlı ya da plansız değişimlere sosyal etki denir.

Sosyal Etki İzlemede temel çıkış noktası izlenecek müdahalenin sınırlarının tespitidir. Sosyal etki izleme, düşünülen aksine bir veri toplama yöntemi değil, daha ziyade veri toplama yaklaşımıdır. Örneğin bir proje kapsamında gerçekleştirilen müdahale incelendiğinde, sosyal etki değerlendirmesi müdahalenin hedef grubunda, faydalanıcılarda, paydaşlarda nasıl bir değişim olduğunu tespit etmek için farklı metotlar izleyebilir. Bir başka deyişle sosyal etki değerlendirmesinin çerçevesini belirleyen şey veri toplama için belirlenmiş, tercih edilmiş yöntemler değil, müdahalenin oluşturduğu değişimi nasıl ele aldığı, yani inceleme yaklaşımıdır.

Sosyal etki kavramını derinleştirmeden önce onunla ilgili genellikle geçişli olarak kullanılabilen bir dizi kavram üzerinde durmakta ve sosyal etki değerlendirmesinden farklarını not etmekte fayda var.

Sosyal etki izleme ne değildir?

Sosyal etki izleme herhangi bir sosyal araştırma değildir. Sosyal araştırmalar herhangi bir konuyu sosyal/ toplumsal boyutuyla ele alan çalışmalardır. Her sosyal araştırmanın bir müdahalenin yarattığı değişimi anlama hedefi olması gerekmez. Sosyal etki araştırmaları ise, mutlaka bir vaka ya da müdahalenin yarattığı değişim ile ilgilenir.

Her İzleme ve Değerlendirme” veya “Ölçme Değerlendirme” çalışmaları da sosyal etki değerlendirmesi ile değildir. Önceki bölümde aktarıldığı gibi, “İzleme ve Değerlendirme” çalışmaları genellikle proje, program ve etkinliklerin önceden belirlenen amaçlar ve sınırlar içerisinde gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmediği adımları takip etmeye odaklanır. Ek olarak bu çalışmalar projenin çıktısı ve sonuçları ile sınırlı kalır. Projenin sınırları dahilindeki başarı ya da başarısızlıkları takip etmeyi hedefler. Sosyal etki değerlendirme ile öncelikle sonuçların ötesine gidip bu sonuçların nasıl bir değişim meydana getirdiği ne tür etkiler meydana getirdiği soruşturulur. Sosyal etki değerlendirme ile projenin sonuçlarının ortaya çıkardığı etkiler ile birlikte proje hedeflerini ilgilendiren diğer değişimleri de hesaba katar.

Etki İzleme veya Etki Değerlendirme kavramları ise sosyal izlemenin bir üst başlığıdır. Bir programın, projenin ya da etkinliğin etkisi sosyal, ekonomik, altyapıya yönelik, çevresel ve sağlık alanlarında karşılık bulabilir.

Sosyal Etki İzleme Yaklaşımı

Sosyal etki yaklaşımında, bir müdahaleye yapılan etkinliklere ve performansa değil, müdahalenin yarattığı sonuçları ve değişimleri anlamaya öncelik verilir. Dolayısıyla bir proje, program, kampanya, etkinlik ve benzeri bir çalışmanın, bir başka deyişle bir müdahalenin sosyal etkisini ölçümlemek için esas alınan konular:

- Uygulamanın hedefleri
- Bu hedeflere ulaşmak için elde etmek istenen sonuçlar
- Paydaşlarda ve hedef grupta oluşturmak istenen etkiler

Daha sonra başlangıçtaki ve sonuçtaki durumlar karşılaştırılır.

Bir başka deyişle, sosyal etki değerlendirmede müdahalenin nasıl yapıldığından ziyade neyi değiştirdiğine, bu değişimlerin neye yol açtığına, ne sağladığına, hangi kararlar üzerinde etkili olduğuna, hangi tutum ve/veya davranış değişikliklerine yol açtığına odaklanılır.

Yukarıda tarif edilen bütüncül etki değerlendirme yaklaşımı ile hedeflenen katkılar:

- Projelerin, programların iyileştirilmesi, revize edilmesi, yenilenmesi
- Kurumun hedefleri ile uygulamalarının uyumluluğunun bütüncül olarak incelenmesi
- Başarıların, anlamlı değişimlerin resmedilmesi ve başka çalışmalara ilham olacak şekilde hikâye edilmesi
- Hataların öğreticiliğinden faydalanarak, rehber olacak sonuçlara dönüştürülmesi

Sosyal etkinin tüm boyutlarıyla tespiti ve tamamlanması mümkün değildir. Sosyal etki izleme çalışması bir müdahalenin etkisini sınırlar, kaynaklar ve olanaklar dahilinde belirleyebilir. Ancak her durumda projenin etkisinin resmedilmesi, etkiyi artıracak revizyonlara gidilmesi için önemlidir. Etki izleme çalışmaları bir kurumun etkisini artırma konusunda gün geçtikçe daha fazla önem verilen ve kurumsal stratejinin oluşturulmasında daha etkin bir yeri olan bir araca dönüşüyor.

Sosyal Etki Çeşitleri ve Kategorileri

Sosyal etki değerlendirmelerinde değişimleri üç eksende gözetmek, değerlendirmenin derinleştirilmesi açısından önemlidir:

1. Amaçla örtüşme (amaç kapsamında olup olmaması)
2. Dolayım (Doğrudan/Dolaylı)
3. Tasarım ile uyum (Öngörülen/Öngörülmeyen)
4. Yön: (Olumlu/Olumsuz)

1 Amaçla örtüşme (Amaç kapsamında olup olmaması):

Sosyal etki değerlendirmede ele alınan değişimlerin sadece müdahale sınırlarında olmadığını belirtmiştik. Öncelikle müdahale tasarımındaki amaçlara, niyetlere uyumlu ya da uyumsuz değişimler de söz konusu olur. Burada kasıt amaca ters ya da amaç doğrultusunda olup olmadığı değil, farklı bir değişim olmasıdır. Örneğin bir çevre projesi hiç konusu olmadığı halde olumlu ya da olumsuz bir toplumsal cinsiyet etkisine yol açabilir. Bir başka deyişle değişimler amaçla uyumlu ya da amaç harici bir kapsam da olabilir.

2 Dolayım (Doğrudan/Dolaylı)

Diğer yandan değişimler müdahale tasarımındaki hedeflerle uyumlu olsa da mutlaka doğrudan ilişkili olmak zorunda değildir. Hatta bazen dolaylı bir değişim de müdahalenin hedefleri kapsamındaki değişimleri incelemek için iyi göstergeler oluşturabilir.

Müdahalelerin doğrudan etkileri gibi dolaylı etkileri de etki izlemenin önemli bir parçası. Projenin doğrudan paydaşlarıyla birlikte hedef kitlesinde ve faydalanıcılarda gerçekleştirmeyi öngördüğü değişim

doğrudan sosyal etki iken, bu hedef kitle ve faydalanıcıların etrafındaki farklı kişi ve kurumlardaki etkisi dolaylı sosyal etkiyi oluşturur. Projenin doğrudan amaçlarına hizmet eden değişimler olabileceği gibi, dolaylı olarak başka bir değişimi tetiklemesi suretiyle etki eden değişimler de olabilir.

3 Tasarım ile uyum (Öngörülen/Öngörülmemiş)

Bunun dışında ele alınan etkiler sadece proje tasarımında öngörülmuş olanlarla sınırlı olmaz (amaçla ilişkili olsun ya da olmasın). Müdahalede öngörülmemiş değişimler de önemli olabilir. Öngörülmemiş etkiler, tasarımda hesaba katılmamış etkilerdir. Olumlu ya da olumsuz sonuçları olabilir.

Bir sosyal değerlendirme çalışmasında değişimle ilgili bu dört faktörü (amaçla uyum, öngörülme, değişim yönü ve dolayımını) gözetmek ve aynı zamanda birlikte de değerlendirmek gerekir.

4 Yön: Olumlu/Olumsuz

Son olarak müdahalenin sonucunda olumlu değişimler gözlemlenebileceği gibi olumsuz olan sonuçlar da olabilir. Proje ve programların amaçları doğrultusunda elde ettiği sonuçlar, hedeflerle aynı yönde ya da ters yönde olabilir. Hatta projenin hedefleri arasında yer almasa da bazı sonuçlar projenin ya da kurumun isteyeceği ya da istemeyeceği yönde olabilir. Sosyal etki çalışmasında bu farkları ortaya koymak için olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu incelenmelidir.

		Amaç kapsamında	Amaç kapsamı dışında Olumlu	Amaç kapsamı dışında Olumsuz
ÖNGÖRÜLMÜŞ	Doğrudan	Önceden belirlenmiş müdahale amaçları, başka bir deyişle projenin amaçları doğrultusunda elde edilen doğrudan etkiler (Örneğin, kadının istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin kadının istihdamını artırması)	Tahmin edilen yayılma etkileri (spill-over) (Örneğin, kadınların istihdama katılıma yönelik gerçekleştirilen bir projenin katılan kadınların kendilerini gündelik hayatta ifade etme becerilerini artırarak hayatını kolaylaştırması)	Tahmin edilen riskler ve yan etkiler (Örneğin kadınların istihdama katılımına yönelik projenin kadınların gündelik bakım yükleriyle de birlikte kadınların gündelik hayatlarını öncesinden daha zor hale getirmesi)
	Dolaylı	Önceden belirlenmiş müdahale amaçları, başka bir deyişle projenin amaçları doğrultusunda elde edilen dolaylı etkiler (Örneğin, kadının istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin Türkiye ekonomisine olumlu katkı sağlaması)	Tahmin edilen yayılma etkileri (spill-over) (Örneğin, kadınların istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin ailelerinde de dönüşüme neden olarak kadınların daha az şiddete uğramasına neden olması)	Tahmin edilen riskler ve yan etkiler (Örneğin, kadınların istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin aile içerisinde direnci artırarak kadınların ev içerisinde çatışmalar yaşamaması)
ÖNGÖRÜLMEMİŞ	Doğrudan	Beklenmeden belirmiş ama amaca ulaşılmasına katkı sağlayan (Örneğin, kadınların istihdamına yönelik bir projede, doğrudan istihdama yönelik beceri hedeflenirken özgüven ve "soft-skills" konusunda sahada keşfedilen ihtiyaca yönelik amacın revize edilmesi ve etkinin artırılması)	Hoş sürprizler (Örneğin, projenin gerçekleştiği dönemde kadınların istihdama katılımı konusunda Türkiye'nin gündemine oturan bir olay gerçekleşmesi ve faaliyetlere olan ilginin belirgin bir şekilde artması)	Felaket, aksilik, ters tepme, yan etkiler (Örneğin, projenin faaliyet gösterdiği bölgede bir doğal afet gerçekleşmesi)
	Dolaylı	Beklenmeden belirmiş ama amaca ulaşılmasına katkı sağlayan (Örneğin, kadınların istihdamına yönelik bir projede, doğrudan istihdama yönelik beceri hedeflenirken özgüven ve "soft-skills" konusunda sahada keşfedilen ihtiyaca yönelik amacın revize edilmesi ve kadınların istihdam alanlarının artırılarak ekonomiye katkılarının artırılması)	Hoş sürprizler (Örneğin, projenin gerçekleştiği dönemde kadınların istihdama katılımına yönelik bir teşvik paketi açıklanması ve proje sonucunda katılımcıların tamamının istihdama katılması)	Felaket, aksilik, ters tepme, yan etkiler (Örneğin projenin faaliyet gösterdiği dönemde kadınların çalışma hayatına katılımı da dahil olmak üzere farklı konularda olumsuz söylemlerin gündeme oturması ve projeye katılımın olumsuz etkilenmesi)

Olumlu veya olumsuz etkide ne kadar payım var?

Şiddet konusunda gerçekleştirilen bir farkındalık eğitimini ele alalım. Yapılan izleme çalışmaları sonucunda bu farkındalık eğitimlerinin beklenenden çok daha olumlu olduğu tespit ediliyor. Derinlikli bir sosyal etki ölçümü ise bu sonucun ortaya çıkmasında eğitimden çok eğitim döneminde gerçekleşen ve şiddet konusundaki toplumsal farkındalığı arttıran bir kadın cinayetinin etkili olduğunu ortaya koyuyor. Etkiyi değerlendirirken bu olayı dikkate almadan sonuca varmak eksik kalacaktır.

Başka bir örnek: Erken yaşta evliliklerle ilgili yürütülen bir proje esnasında öngörülen ve devam eden tartışmalara katkı sağlayacak bir yasa veya politika değişikliğinin gerçekleştirilen proje esnasında yürürlüğe girmesi projenin etkisinin artmasında bir çarpan etkisi gerçekleştirdiğinde, ya da benzer şekilde bir politika ya da yasada yapılacak olumsuz bir değişiklik projenin çıktılarına olumsuz etkide bulunduğu ve bir risk faktörü olacaktır.

Tüm bunların dışında ekonomik kriz, pandemi gibi öngörülmeven olumsuz durumların da proje çıktılarına öngörülmeven olumsuz etkileri olabilir. Yine projenin etkisini bu faktörlerin dışında değerlendirmek mümkün değil.

Projeden kimler etkileniyor?

Belirli bir okulda ve belirli sınıflarda gerçekleşen çocuklara yönelik bir eğitim projesinde projenin çıktılarının doğrudan etkisini, bu sınıflarda eğitime katılan çocuklarda izlemek mümkündür. Projenin dolaylı etkisini anlamak için bu çocukların diğer sınıflardaki arkadaşlarıyla, velileriyle, okulun bulunduğu çevreye yakın bir parktaki diğer çocuklarda bu projenin etkisinin olup olmadığına bakmak gerekir.

BÖLÜM 2

Sosyal Etki İzleme
ve Sosyal Etki
Odaklı Tasarım
Adımları

Sosyal Etkiyi Neden İzliyoruz?

Sosyal etki: Herhangi bir etkinliğin, eylemin, olayın, projenin, programın, bir başka deyişle herhangi bir müdahalenin ya da vakanın gerçekleşmesiyle insanlar, topluluklar ya da toplumlar üzerinde gözlemlenen doğrudan veya dolaylı, planlı ya da plansız değişimler.

Sivil toplumun çalıştığı alandaki faaliyetleri/projeleri, başka bir deyişle müdahaleleri ve kendi müdahalelerini izlemesi daha etkili olması için önemli bir adımdır. Sivil toplum faaliyetlerinin büyük bir kısmını ise toplumsal/sosyal değişim oluşturuyor ve bu değişimin ölçülmesi yapılan faaliyetlerin istenen değişimi sağlaması için kritik önem taşır.

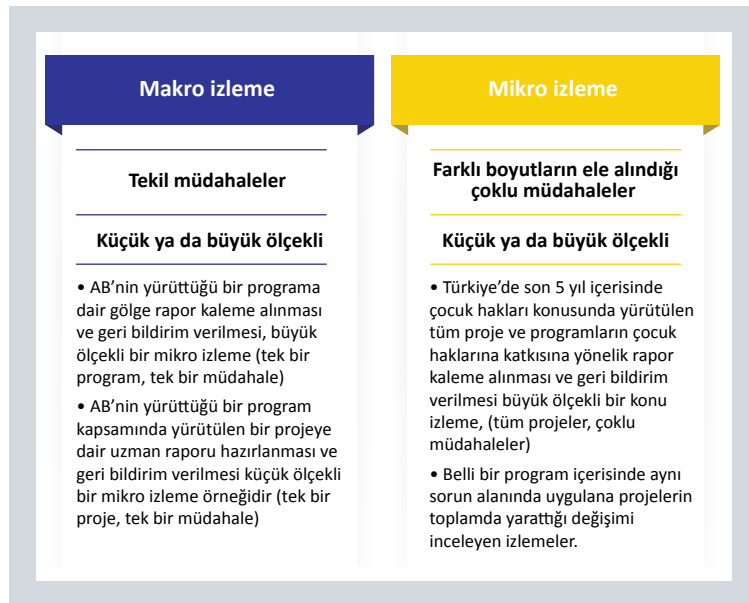
Sosyal etki izlemenin üç merkezi sorusu var:

- Bir STK olarak projelerimiz işe yarıyor mu? Ne işe yarıyor?
- Bir STK olarak projelerimiz, üzerine çalıştığımız sorunun çözümünde, başkalarının yaptığı işlerle birlikte düşünüldüğüne ne işe yarıyor? Nasıl bir boşluğu ve hangi boşlukları dolduruyor? Projeler olmasaydı ne eksik kalırdı, ne kaybederdik, yaptığımız için değişen şeyler neler oldu?
- İçinde bulunduğumuz dönem, sosyal, ekonomik, siyasal ve/veya çevresel bağlamlar yaptığımız çalışmaları nasıl etkiliyor?

Sosyal Etki İzlemede temel çıkış noktası müdahalenin yarattığı değişimin veya bıraktığı izlerin tespitidir. Yaptığımız müdahale kimleri doğrudan etkiliyor? Peki kimleri dolaylı olarak etkiliyor? Müdahaleyi kimlerle birlikte, kimlere rağmen gerçekleştiriyoruz? Bu soruların cevaplarını almak için farklı yöntemler kullanılabilir ve ancak tüm bu yöntemlerde müdahalenin sınırlarının dışını da düşündüğümüz durumda sosyal etki izlemeden bahsedebiliriz.

Makro ve Mikro İzleme

Bundan sonraki kısımda tüm bölümlerin altında “makro izleme söz konusu olduğunda” ifadesi bulunan kutular göreceksiniz. Peki nedir makro ve mikro izleme?

Kendi gerçekleştirdiğiniz ya da çalışma alanınızda gerçekleştirilen birden fazla müdahaleyi izlemek istediğiniz takdirde rehberdeki “**makro izleme söz konusu olduğunda**” bölümlerini inceleyebilirsiniz.

Bu değerlendirmeyi kime yapıyoruz?

Bu değerlendirmeyi kim nasıl kullanacak?

Sosyal etki değerlendirme hiçbir zaman sadece müdahale ile sınırlı olmamalıdır. Akıllarda her zaman ele alınan projenin, programın neye hizmet ettiği, neye yol açtığı, alınan yol, geşinen yer itibarı ile durum, etkilerin kurumla ilişkisi, hedefler başarıyla gerçekleşse bile değerlendirilmelidir. Genellikle bu tür değerlendirme çalışmaları, değerlendirilen eylemin hedeflerine ulaşip ulaşmadığına odaklanır. Bu önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Bazı durumlarda projeler hedeflerine ulaşmış olsa da yapılan işlerin genel amaçlar ya da kurum amaçları açısından iyi, anlamlı, etkili olup olmadığına dair soru işaretleri ve çekinceleri olabilir. Bu yüzden değerlendirmede birincisi müdahalenin, ikincisi de etki değerlendirmenin neye, kime, nasıl katkıda bulunduğu incelenmeli ve veriler bu gözle ele alınmalıdır.

Sosyal Etki Odaklı Tasarım ve Sosyal Etki İzleme⁷

Adımlar

- Birinci adım: Konunun incelenmesi
- İkinci adım: Amaçların incelenmesi
- Üçüncü adım: Göstergelerin belirlenmesi
- Dördüncü adım: Veri toplama yönteminin belirlenmesi
- Beşinci adım: Uygulama ve analiz

Birinci adım: Konunun incelenmesi

Sosyal etki odaklı tasarım ve bir müdahalenin sosyal etkisinin izlenmesi konularında ilk olarak aşağıdaki soruları sormakla işe başlamakta fayda var:

1.1. Bu müdahale neden gerekli? Olmasa ne eksik kalır? Olması neyi değiştirdi/farklılaştırdı? Benzer çalışmaların sonuçlarına bakıldığında bu çalışmanın onlardan farkı nedir?

Eğer hali hazırda devam eden bir müdahaleye sosyal etki çalışmasının entegre edilmesi söz konusuysa, müdahalenin tasarımı aşamasındayken yapılan sorun analizinin revize edilmesi, hatta mümkünse yeniden yapılması gerekir. Bu durum, sosyal etki odaklı tasarlanmayan projelerde sorun tespitinin ilk kez yapılması anlamına gelebilir. Sosyal etki odaklı tasarlanan projelerde ise sorun analizinin tekrar yapılması özellikle uygulamaya yönelik sürecin etkisiyle proje/program ekibinin uzaklaştığı sorun ağının, genel amacın ve özel amaçların hatırlanmasına yardımcı olur.

Bir müdahale tasarımının başlangıcında, etki yaratmak istenen konuya ilişkin sorun analizi yapılarak işe başlamak, elde edilen sonuçları değerlendirmek için önemli bir koşuldur. Proje fikrinin ya da seçilen müdahale alanının ve yöntemlerinin hala önemini koruyor olup olmadığını düşünmek sosyal etki izlemenin en önemli aşamalarından biridir. Bu şekilde izlemeyi gerçekleştiren ekip müdahalenin

⁷ Bu bölümdeki tüm öneriler hem mikro hem de makro izlemeler için ortak olarak geçerli olan önerilerdir. Makro izlemeye özel önerileri bölümlerin sonunda kutu içerisine paylaştık.

motivasyonlarını, öne çıkan noktalarını ve boyutlarını anlayabilir ve gözden geçirebilir. Bu analiz ile proje tasarımının etkililiği ve çözüm havuzunda nerede durduğu, nasıl bir boşluğu ne kadar doldurma potansiyeline sahip olduğu belirlenmiş olur. Daha sonra müdahalenin analizi de bu potansiyelin ne kadar gerçekleşebildiğini de ele alacaktır.

1.2. Projenin/Programın sınırlarının ötesini düşünüyor muyuz, incelediğimiz değişimi etkileyen başka gelişmeler, müdahaleler var mı ve onların etkileri neler?

Etki analiz süreci boyunca, sınırları net bir şekilde belirlenmiş olan müdahalenin bu sınırlar dışında da değerlendirilmesine özen göstermek gerekir. Çalışmayı mevcut sınırlar içerisinde gerçekleştirmek analizi de sınırlı kılar. Projenin etki odaklı bir şekilde analiz edilmesi ancak müdahalenin sınırlarının ötesine geçmek ile mümkün. Böylece başka ihtimaller saptanabilir, alternatiflerin geçerliliği üzerine düşünülebilir. Öte yandan, proje veya programın sınırlılıkları, analizler sonucunda ortaya çıkan önerileri uygulama konusunda kısıtlar yaratabilir. Bu yüzden, projenin varsayımlarını, sorun analizi ve amaçlar da dahil olmak üzere gözden geçirmek bir başka deyişle proje doğrularını sorgulamak önemli. Birçok zaman, proje tasarımlarının ideal bir biçimde gerçekleşmediğini, imkân olsa farklı kurgularla hareket edilebileceğini hatırd tutmakta fayda vardır. Proje tasarımının ne düzeyde gerçekleştiği kadar tasarımın kendisini de gözden geçirmek etkilerle, ele alınan sorunun çözümü arasındaki bağları incelemek için de önemlidir.

1.3. Bu konunun benim kurumumla ne ilgisi var?

Birinci adımda önemli olan bir diğer konu ise sosyal etki odaklı tasarım gerçekleştirmek isteyen kuruluşun konu veya "mesele" etrafında temsil ettiği pozisyonu tayin ve tarif etmesi gerekliliği. Bu pozisyon, kuruluşun amacını, ulaşmak istediği hedefleri ve merkezine aldığı meselenin çözümünde oynayacağı rolleri temsil eder.

Kendini anlatmaya ikna olmuş bir kuruluşun bir sonraki adımı neyi, kimlere, nasıl anlatacağını belirlemesi olmalı. Bu da stratejik bir önceliklendirme ile, birbirine hizmet eden, etkileşimi hedefleyen bir dizi faaliyet olarak ele alınmalıdır.

Sosyal etki çalışmalarının birinci adımında esas hedef kuruluşun pozisyonunu nasıl etkili hale getireceğini saptamak, sonrasında da ele aldığı meselenin çözümüne odaklı adımları tanımlayarak bu adımlara yönelik iyi hedefler belirlemek olmalıdır.

İtibar Yaklaşımı: Kurumun Değil, Mesele Üzerine Temsil Edilen Pozisyonun İtibarı

İtibar kavramsal olarak ortak olsa da kullanım biçimi itibarıyla farklılıklar gösterir. Örneğin bir şirket için itibar, müşterisinin kabulünü, saygısını ve beğenisini arttırıcı hamlelerdir. Bu bakımdan şirketler, pozisyonları değil, kurumsal kimlikleri üzerine itibar kurarlar. Köklülük, pazarlama performansı, kalite gibi kavramlar etrafına kurdukları itibar ile paydaşlar gözünde güven kazanmayı/güveni arttırmayı hedefler.

Sivil toplum dünyasındaysa kurumun itibarı değil, esas olan STK'nın çözmek istediği sorunla ilgili ortaya koyduğu pozisyonun değerini arttırmaktır. Yani STK'lar özel sektörün aksine, kurumlarının değil, çalıştıkları konu hakkında geliştirdikleri pozisyonun itibarını güçlendirmeyi hedeflemelidir. Bu bakımdan sivil toplum kuruluşlarının savundukları pozisyonların toplumda karşılık bulması, karar alıcılarla müzakerelerde itibar görmesi, siyasetin gündeminde etkin bir yer bulması, kamu yönetiminde iz bırakması vb. etkilerle ilişkilidir. Bu nedenle önemli olan A derneğinin ne kadar iyi bir dernek olduğu değil, derneğin üzerinde çalıştığı konu ile ilgili bize önerdiği pozisyonun ne kadar sonuç ürettiği ve etkili olduğudur.

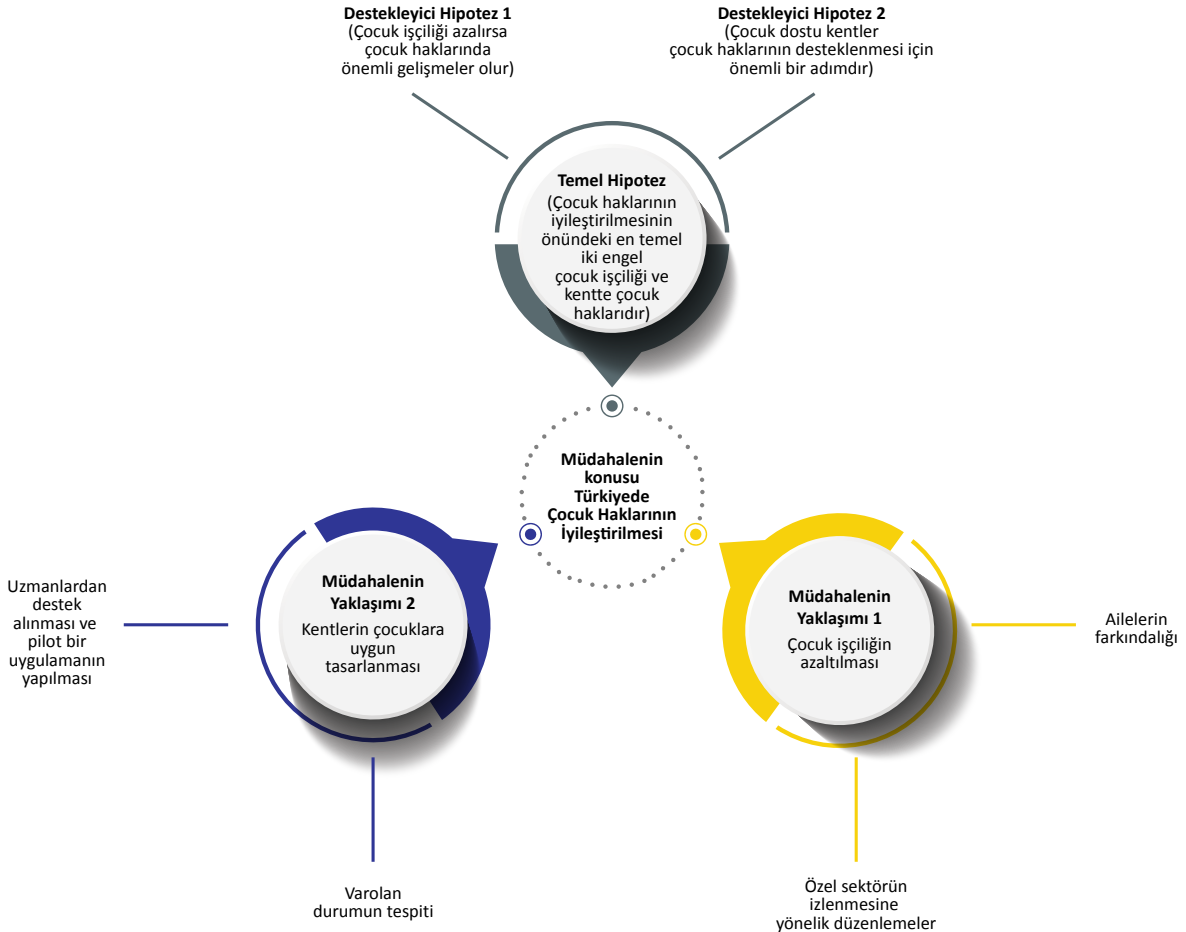
Makro izleme Söz Konusu Olduğunda

Makro izlemenin ilk adımı yukarıda bahsi geçen yaklaşımlara ek olarak, kurumun odağına aldığı soruna dair o güne kadar yürütülmüş araştırmaların ve ilgili istatistiklerin derlenmesini de kapsar. Araştırmaların derlenmesi için var olan arama motorlarında taramalar gerçekleştirilebilir. Türkiye hakkında makro istatistiklere TÜİK'in web sitesinden erişilebilir. Aynı zamanda OECD verileri, bakanlık verileri, Eurobarometer gibi düzenli yapılan araştırmalar, diğer araştırma raporları, TÜBİTAK araştırmaları ve benzeri ikincil kaynaklar da bu aşamada analize dahil edilebilir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından sivil topluma yönelik yürütülen AB destekli programlara ilişkin detaylı bilgiye şu internet sitelerinden ulaşılabilir:

- + www.ab.gov.tr
- + www.siviltoplumsektoru.org
- + www.siviltoplumdiyalogu.org

Öte yandan elbette mikro izleme yaparken de bu tür bir veri toplamanın faydası vardır. Fakat mikro bir izlemeye bu taramanın katkısı projenin bu verilerde izlerini aramak (yani başarısını sorgulamak) değil, nasıl bir bağlama oturduğunu anlamak olur. Diğer yandan makro izleme için ise dışsal bağlarla birlikte düşünmek, yapılanların işe yararlığını incelemek için bir gerekliliktir.

İkinci Adım: Amaçların incelenmesi

Bu aşamada sanki projeyi ilk kez tasarlıyor gibi projenin hangi soruna nasıl bir çözüm oluşturduğunu belirlemek hedeflenir. Bunun amacı, değişimi incelemek için, hedeflerin ne olduğunun ve bu hedeflerin sorunun çözümüne katkı sağlamak için ne kadar etkili olduğunun gözden geçirilmesidir. Birçok sefer proje tasarımında bu adım iyi tarif edilmemiş da olabilir. Etki değerlendirmeden önce yeniden yapmak, hem varsa bu tür eksikleri gidermek için hem de etki değerlendirmenin iyi yapılandırılması için önemlidir. Projenin değişim yaratmak istediği konudaki sorun analizine dayanan hedeflerin belirginleştirilmesi için birçok yöntem uygulanabilir. Önemli olan sorun tarifinin netleştirilmesi ve bu soruna çözüm için belirlenen amaçların net ve somut bir biçimde tarif edilmesidir.

Bu çalışma için önerebileceğimiz etkili yöntemlerden biri bulanık bilişsel haritalama. Proje ekibi ve ilgilileriyle bir bilişsel haritalama (cognitive mapping) çalışması kolaylaştırıcı olabilir. Bulanık bilişsel haritalama, mevcut bir sistem veya kavrama yönelik algı ve yaklaşımların değişkenleri arasındaki nedensel ilişkiler üzerinden sistemin dinamik davranışını modellemeyi hedefleyen bir araştırma tekniğidir. Bulanık bilişsel haritalar, değişkenleri temsil eden düğümler ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri temsil eden yönlü oklardan oluşur. Ortaya konulan kavram, yaklaşım ya da pozisyonla hangi faktörlerin nasıl bir ilişki içinde olduğu resmedilebilir. Bu tür bir egzersiz ile projenin temel hipotezleri ve yaklaşımları listelenebilir ve buna dayanarak projenin genel amacı ve özel amaçları netleştirilebilir.

Genel amaç, projenin bittiğinde vardığı nokta olmasa da yakınlığı bir hedef olmalı. Genellikle bu konudaki sıklıkla karşılaşılan zayıflık, genel amacın fazla iddialı olmasıdır. Oysa genel amaç, bu projeye olmasa da çok uzak olmayan bir gelecekte ulaşılabilir somutlukta olmalı, ütöpik olmamalı. Genel amaçla bağları gözetilerek kurgulanacak özel amaçların ise daha somut bir içerikte olması gerekir. Proje bittiğinde özel amacın belli ölçülerde ulaşılmış olması beklenir. Genel amaç, özel amaçlara ulaşıldığında yaklaşılan genel stratejidir. Genel amaca kısa vadede erişilemeyebilir. Özel amaçların gerçekleştirilmesi, kurumu genel amacına yakınlştırır.

Özel amaç(lar) kurumun faaliyetleri sonucunda ulaşabileceği, tamamlayabileceği hedefleri tanımlar. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının ulaşılabilir özel amaç ve yakınlştırılabilir genel amaç tayin etmesi gerekir. Her proje, program veya etkinlik kendi özel amacını taşır ve tamamlandığında kurumu genel amaca yakınlştırır, ulaşmaya katkıda bulunur.

Genel ve özel amaç belirlenirken aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulur:

İlgililik: Belirlenecek genel ve özel amacın kurumun kuruluş amacı ve faaliyet alanı ile bağlantılı, ilgili olması gerekir.

Teknik Uygulanabilirlik: Belirlenen amacın, seçilen bölge/ülke/hedef kitle/paydaşlar için teknik ve ekonomik olarak uygulanabilir olması gerekir.

Politik ve Sosyokültürel Yapılabilirlik/Kabul edilebilirlik: Seçilen amaca yerel otoritelerin verdiği/vermediği destek amacın gerçekleştirilmesinde mühim bir kriterdir. Amaçlar belirlenirken, mevcut politik ve sosyokültürel iklimin dikkate alınması gerekir.

Çözümüne katkıda bulunma: Sivil toplum kuruluşları, ele aldıkları meseleyi çözmeyi, ortadan kaldırmayı değil, çözümüne katkıda bulunmayı hedeflemelidir

Sorumluluk: Belirlenen amaç, konuyla ilgili paydaşlardan rol çalmamalı, sorumlulukları tamamlayan yahut hatırlatan bir metot seçilmelidir.

Duyarlılık: Belirlenen amaçları sağlamaya çalışırken, diğer toplumsal meselelerin çözümüne yönelik hedeflere olumsuz etki oluşturmamayı gözetmelidir.

Yaklaşılabilir Genel Amaç

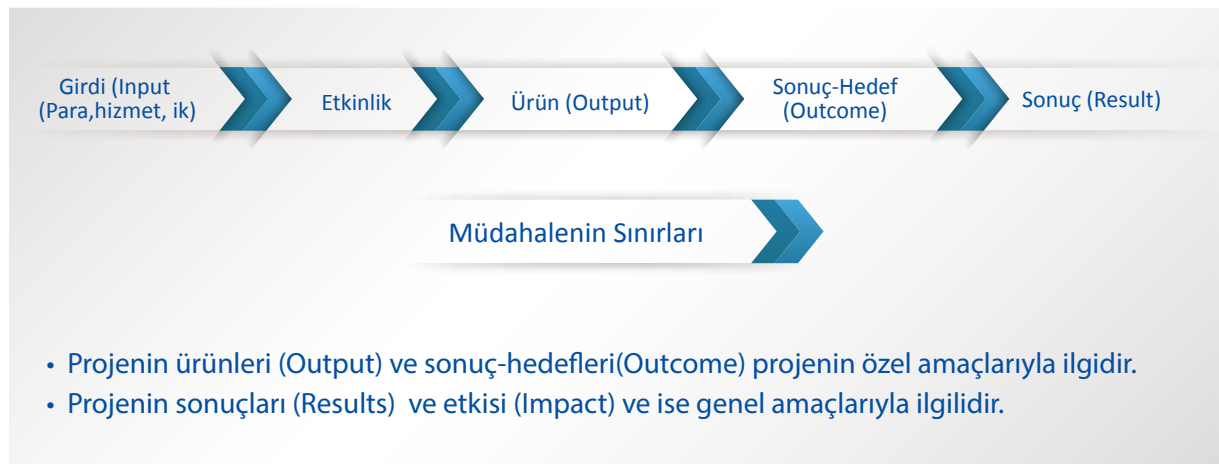
Spor faaliyetleri aracılığıyla kız çocuklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet farkındalığının artırılmasına yönelik geliştirilen bir projenin genel amacı “toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak” olarak ifade edildiğinde bu genel amaca belirli süre zarfında gerçekleştirilecek bu proje ve hatta belki de devamında gelecek onlarca proje yoluyla dahi ulaşmak ütopyik bir hedef olur.

Ancak genel amaç, “spor faaliyetleri aracılığıyla A şehrindeki kız çocuklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet farkındalığının artırılması” olarak ifade edilirse bu hemen olmasa bile bir vadede ulaşılabilir bir hedef olur. Özel amaçlar arasında da bu durumda “belirli okullarda faaliyetler yürüterek eğitimde kız çocuklarının sportif başarılarını artıracak modeller geliştirmek veya bu alana ilişkin özelleşmiş kurumların ve alandaki önemli karar vericilerin gündemine bu konuyu getirmek” gibi ulaşılabilir hedefler yer alırsa proje bittiğinde neyi sağlamış olmanın düşünüldüğü daha iyi belirlenmiş ve somutlaştırılmış olur. Diğer yandan ise tersine ulaşılabilir olma kaygısıyla gerek özel amaçları mevcut duruma fazla yakın tanımlamak da bir eksiklik yaratır. Değişim yaratacak kritik eşikleri belirleyerek, onları aşmaya yönelik amaçlar hedeflenmeli. Nihayetinde özel amaçlar bizi genel amaca yakınlaştırmalıdır.

Amaçların belirlenmesinde ürünlerin ve çıktıların gözden geçirilmesi, paydaşların netleştirilmesi ve bu paydaşların proje içerisindeki konumunun analiz edilmesine de önem verilmeli.

Ürün (Output) ve Sonuç-hedef (Outcome)

Başlangıçta elimizde olan finansal, alt yapısal ya da insan kaynağı gibi kaynaklar müdahalenin girdilerini oluşturur. Bu girdilerle yaptığımız etkinlikler (konferans, saha araştırması, ...) sonucunda ise ürünler oluştururuz. Bu ürünler çalıştay raporu, rehber gibi sonradan da erişilebilecek ürünler olabileceği gibi, 100 kişinin bir etkinliğe katılması da bu kavramın altında düşünülebilir. Müdahalenin sınırları içerisinde, tüm bu etkinliklerin ürünleri sayesinde son olarak bir sonuç-hedef (outcome) ortaya çıkar. Bu sonucu izlediğimizde ise hedeflediğimiz değişimin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakarız. Etki ise tüm bu süreci kapsamakla birlikte, bu boyutlara hedeflerin dışında kalanları, sonuçları (result) da ekler. Biz hedeflemediğimiz halde müdahale sonucunda ortaya çıkan etkiler oldu mu? Dış faktörlerden kaynaklı, hedefler haricinde olumlu ya da olumsuz etkiler elde ettik mi? Bu gibi soruların sorulması yoluyla müdahalenin sınırlarının dışına da çıkacak bir izleme çalışmasını, dolayısıyla da etki izleme çalışması yapmış oluruz.

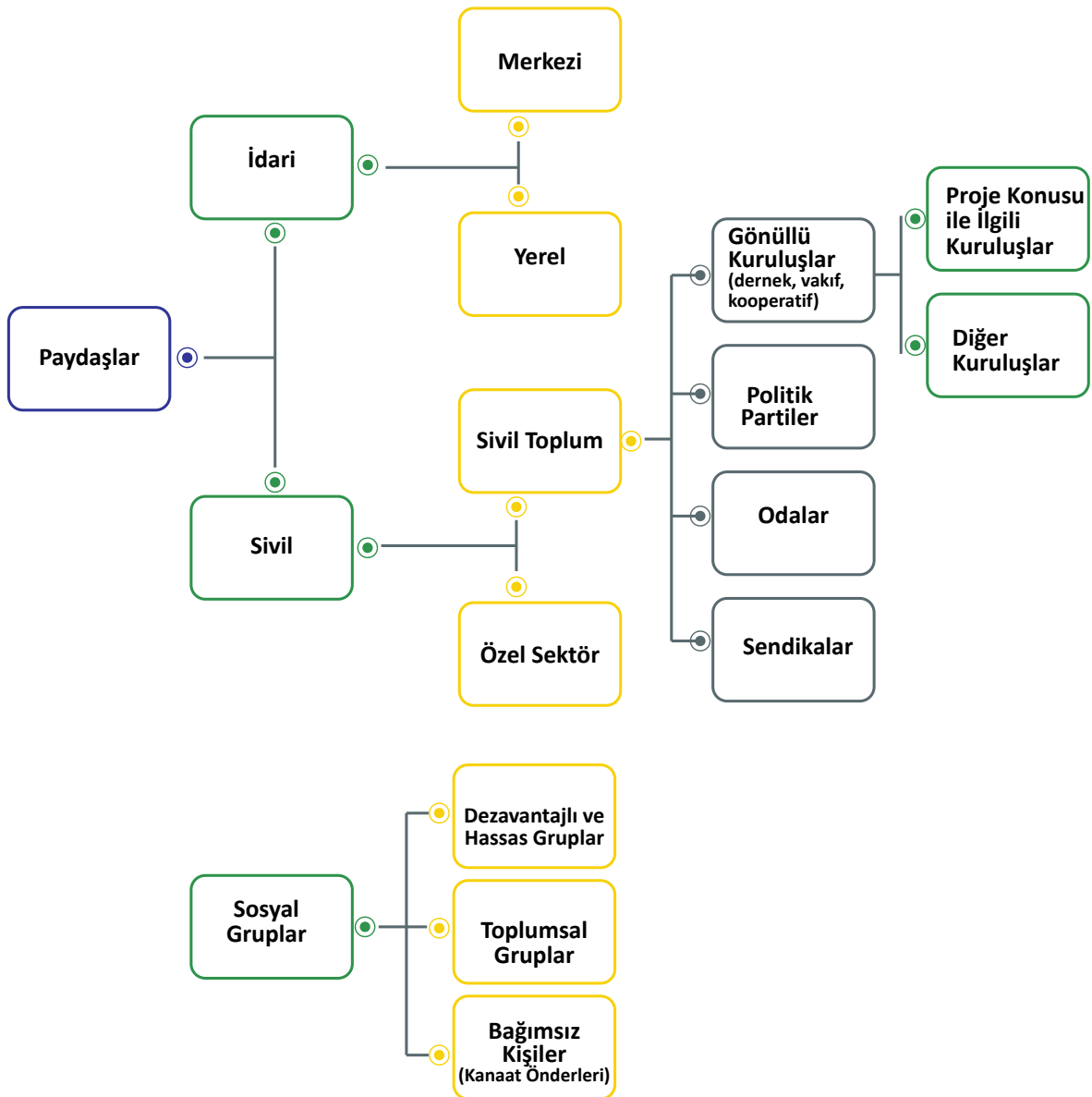
Amaç kapsamında ve kapsamı dışında olumlu ya da olumsuz etkilerin gözetilmesi için aşağıdaki tablodaki örnekten yola çıkılabilir:

	Amaç kapsamında	Amaç kapsamı dışında Olumlu	Amaç kapsamı dışında Olumsuz
ÖNGÖRÜLMÜŞ	Doğrudan Önceden belirlenmiş müdahale amaçları, başka bir deyişle projenin amaçları doğrultusunda elde edilen doğrudan etkiler (Örneğin, kadının istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin kadının istihdamını artırması)	Tahmin edilen yayılma etkileri (spill-over) (Örneğin, kadınların istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin katılan kadınların kendilerini gündelik hayatta ifade etme becerilerini artırarak hayatını kolaylaştırması)	Tahmin edilen riskler ve yan etkiler (Örneğin kadınların istihdama katılımına yönelik projenin kadınların gündelik bakım yükleriyle de birlikte kadınların gündelik hayatlarını öncesinden daha zor hale getirmesi)
	Dolaylı Önceden belirlenmiş müdahale amaçları, başka bir deyişle projenin amaçları doğrultusunda elde edilen dolaylı etkiler (Örneğin, kadının istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin Türkiye ekonomisine olumlu katkı sağlaması)	Tahmin edilen yayılma etkileri (spill-over) (Örneğin, kadınların istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin ailelerinde de dönüşüme neden olarak kadınların daha az şiddete uğramasına neden olması)	Tahmin edilen riskler ve yan etkiler (Örneğin, kadınların istihdama katılımına yönelik gerçekleştirilen bir projenin aile içerisinde direnci artırarak kadınların ev içerisinde çatışmalar yaşaması)
ÖNGÖRÜLMEMİŞ	Doğrudan Beklenmeden belirmiş ama amaca ulaşılmasına katkı sağlayan (Örneğin, kadınların istihdamına yönelik bir projede, doğrudan istihdama yönelik beceri hedeflenirken özgüven ve "soft-skills" konusunda sahada keşfedilen ihtiyaca yönelik amacın revize edilmesi ve etkinin artırılması)	Hoş sürprizler (Örneğin, projenin gerçekleştiği dönemde kadınların istihdama katılımı konusunda Türkiye'nin gündemine oturan bir olay gerçekleşmesi ve faaliyetlere olan ilginin belirgin bir şekilde artması)	Felaket, aksilik, ters tepme, yan etkiler (Örneğin, projenin faaliyet gösterdiği bölgede bir doğal afet gerçekleşmesi)
	Dolaylı Beklenmeden belirmiş ama amaca ulaşılmasına katkı sağlayan (Örneğin, kadınların istihdamına yönelik bir projede, doğrudan istihdama yönelik beceri hedeflenirken özgüven ve "soft-skills" konusunda sahada keşfedilen ihtiyaca yönelik amacın revize edilmesi ve kadınların istihdam alanlarının artırılarak ekonomiye katkılarının artırılması)	Hoş sürprizler (Örneğin, projenin gerçekleştiği dönemde kadınların istihdama katılımına yönelik bir teşvik paketi açıklanması ve proje sonucunda katılımcıların tamamı yakınının istihdama katılması)	Felaket, aksilik, ters tepme, yan etkiler (Örneğin projenin faaliyet gösterdiği dönemde kadınların çalışma hayatına katılımı da dahil olmak üzere farklı konularda olumsuz söylemlerin gündeme oturması ve projeye katılımın olumsuz etkilenmesi)

Paydaşlar

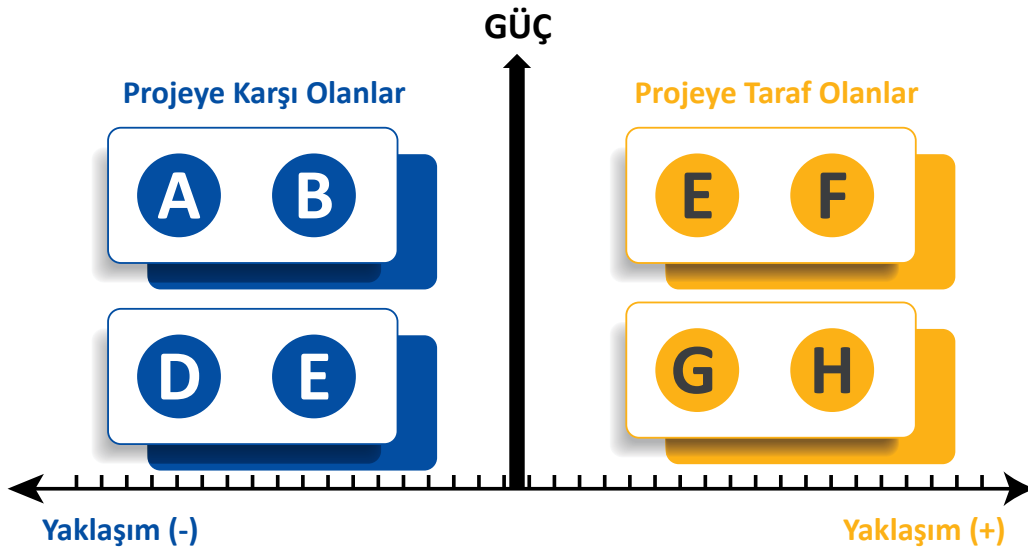
Bir proje, program veya etkinliğin etkilediği veya etkilendiği farklı toplumsal gruplar, dezavantajlı gruplar, STK'lar, kamu kuruluşları olabilir. Sivil toplum kuruluşları, stratejilerinin tasarım aşamasında paydaş analizine yer vermeli, paydaşlarını doğru ve eksiksiz tanımlamalı, temsil ettikleri pozisyona göre dağılımlarını değerlendirmelidir. Pozisyonun doğrudan veya dolaylı olarak etkileyeceği/etkileneceği kuruluşları (kamu ve özel sektör), konusuyla ilgili ve ilgisiz STK'ları, farklı toplumsal grupları, dezavantajlı grupları belirlemeli ve bu paydaşların etkilerini analiz etmelidir. Özellikle vurgulanması gereken bir husus paydaşların hem sadece temas içinde olunan kurum kişi veya topluluklardan ibaret olmadığı, hem de aynı pozisyondaki, taraftakilerle sınırlı olmadığını hatırlamalıdır. Paydaş kavramındaki pay sorun alanını tarif ediyor. Bu yüzden hem uzaktaki veya tanımadık kurumlar, hem de farklı yaklaşımları (hatta karşıt da olabilir) olanlar da paydaş olarak görülmelidir.

Muhtemel paydaşlar, genel başlıklarıyla aşağıdaki gibi kümelenebilir:

Güç/Yaklaşım Grafiği

Her kurumun paydaşları birbirinden farklı olduğu gibi her bir paydaşın önemi, projenin yaklaşımına yakınlığı ve etki potansiyeli açısından da farklıdır. Her biri farklı bir pozisyonu temsil edebilir, farklı güç ve yaklaşıma sahip olabilir. Sosyal etki çalışması kurgulayan bir kurumun temsil ettiği pozisyona göre paydaşların nerede durduğunu tayin etmesi, amaçları gerçekleştirmek için hangi paydaşın pozisyonunu nereye taşımak gerektiğini tespit etmesi, amaca ulaşmak için planlanacak etkinlikleri de bu perspektifle düşünmesi gerekir. Tüm paydaşlar belirlendikten sonra, paydaş analizi yapmak için güç-yaklaşım grafiğinden faydalanılabilir.

Güç - Yaklaşım grafiği, konunun paydaşlarının kuruluşun amacı karşısındaki güçlerini ve amaca pozitif veya negatif yaklaşımlarını gösterir. Belirlenen paydaşların kuruluş amacına yaklaşımları ve konuya ilişkin güçleri saptanır, paydaşlar bu grafik üzerine yerleştirilir.

Grafikte güç, bir paydaşın kurumsal ya da kişisel gücünü değil, proje geliştiren kuruluşun konusu ve amacına göre gücünü gösterir. Örneğin kurumsal olarak güçlü olan bir şirket, kültür-sanat alanında gerçekleştirilmesi planlanan bir proje için gücü çok fazla iken konu toplumsal cinsiyet eşitliğine geldiğinde gücü az olabilir. Ayrıca bu grafikte güç görelidir; bir paydaşın diğer paydaşlara etki edebilme gücünü de göstermektedir.

Örneğin amaçlarımızın gerçekleşmesi açısından karar verici olan ya da hayati bir rol üstlenen X Kurumunun öntanımlı amaçlarımıza karşı negatif bir tutum ve faaliyet içerisinde olduğunu varsayalım. Bakanlığın amaçlarımızın gerçekleşmesi açısından karar verici/hayati bir rol üstlendiğini hesaba kattığımızda gücünün yüksek, yaklaşımının negatif olduğu ortaya çıkar. Bu durumda X Bakanlığını grafiğin A veya B bölgesine yerleştirebiliriz. Benzer şekilde kurumumuzla benzer amaçlar güden bir sivil toplum kuruluşunu, yaklaşımları itibarıyla pozitif, gücü itibarıyla de X Bakanlığından daha düşük görüyorsak, grafiğin G veya H bölgesine yerleştirebiliriz.

Tüm paydaşlar Güç-Yaklaşım grafiğine yerleştirildikten sonra, kurumun bu paydaşlarla ilişkisinin nasıl şekilleneceğine karar verilebilir, bu paydaşlara yönelik etkinlikler ve kullanılacak yöntemler bu paydaş analizine göre tasarlanabilir.

A-B Bölgesi: Kuruluşun amacına/faaliyetlerine yaklaşımı negatif olan/olacak güçlü paydaşlardır. Kuruluşun bu paydaşlarla teması, paydaşın konuya ilişkin gücünü düşürme veya negatif yaklaşımını pozitifçe çekme amaçlarını içerebilir.**C-D Bölgesi:** Kurumun amacına/faaliyetlerine yaklaşımı negatif olan/olabilecek fakat A-B bölümündeki paydaşlara göre gücü daha az olan paydaşlar. Kurumun bu paydaşlarla teması yaklaşımını pozitifçe çekmek şeklinde olabilir.

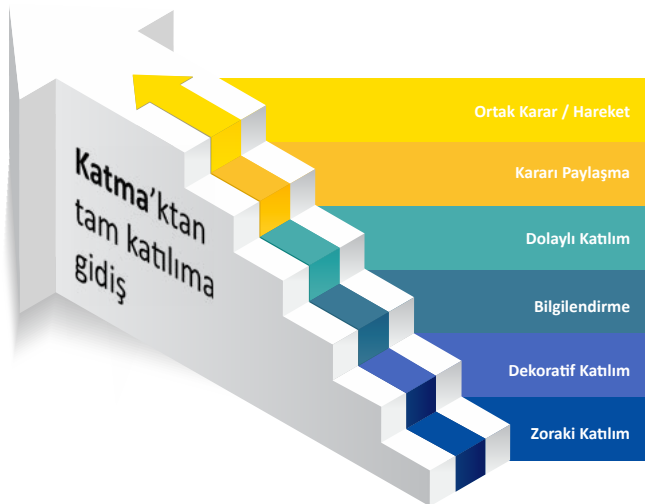
E-F Bölgesi: Kurumun amacına/faaliyetlerine yaklaşımı pozitif olan güçlü paydaşlardır. Kurumun bu paydaşlarla teması iş birliği içinde olmak, yüksek olan güçleri yoluyla diğer paydaşların projeye yaklaşımını pozitifçe çekmek ve pozitif ilişkisini ve gücünü sürdürülebilir kılmak olabilir.

G-H Bölgesi: Kurumun amacına/faaliyetlerine yaklaşımı pozitif olan fakat fazla gücü olmayan paydaşlardır. Kurumun bu paydaşlarla ilişkisi güçlerini artırmak ve pozitif yöndeki ilişkisini sürdürülebilir kılmak olabilir.

Uygulayıcı kuruluşun paydaşlarını iyi tayin etmesi, kendi pozisyonu kadar paydaşlarının pozisyonlarını da tarif edebilmesi, iletişim stratejisinin temelini teşkil eder. Bu noktada paydaş analizini bir "paydaş listesi" olarak değil, paydaşların o pozisyon karşısındaki motivasyonunu ve gücünü tarif eden güç-yaklaşım matrisi olarak okumak gerekir. İletişim hedefleri seçilirken, gücü yüksek olan fakat pozisyona yaklaşımı negatif olan paydaşların gücünü düşürecek yahut motivasyonunu değiştirecek bir iletişim çerçevesi belirlenebilir.

Paydaşların Sürece Katılımı Nasıl Mümkün olur?

Güç-Yaklaşım grafiğiyle paydaşların mevcut pozisyonları belirlendikten sonra, paydaş analizine ve sorun tarifine uygun olarak gerçekleştirilecek etkinliklere hangi paydaşların ne amaçla ve ne şekilde dahil edileceğini saptamak gerekir. Etkinliklere katılacakların kuruluş ile aralarındaki fayda ilişkisi netleştirilmelidir. Katılımcıların kuruluşa katacakları kadar, kuruluştan nasıl faydalanacakları da öngörülmalıdır.

Katılım merdiveni bir projede/etkinlikte hedef grupların/paydaşların katılım şekillerini gösterir.

Merdivenin en alt basamağı olan;

1. basamak hedef grupların etkinliğe katılım şeklinin bir analiz yapılmadan belirlenmesini ifade eder. Katılım yöntemi tasarım aşamasında belirlenir ve hedef grubun katılım konusundaki düşüncesi alınmaz. Hedef grup proje etkinliklerine proje ekibi tarafından zoraki olarak dahil edilen kişiler/gruplar/kuruluşlardır.

2. basamak dekoratif katılım diyebileceğimiz hedef grubun etkinliğe seyirci olarak katıldığı durumları ifade eder. Hedef grup kurumun etkinliklerini izlemek üzere çağrılmıştır ve nihai olarak katılım sadece göstermeliktir.

3. basamakta hedef grup bilgilendirme veya eğitim verme düzeyinde etkinliklere katılır. Proje tasarımında etkinlikler planlanır ve hedef gruba nasıl dahil olabileceklerine dair bilgi verilir. Bu tip katılımın bir başka şekli hedef grupların eğitilmesi yoluyla hizmet alma-verme ilişkisi kurmaktır.

4. basamaktaki dolaylı katılımı hedef gruba danışarak etkinlikler planlanır. Fakat bu danışma şekli anket çalışması gibi yöntemler kullanılarak yapılan dolaylı bir danışma yoludur. Etkinliklerin yöntemine ve etkinliklere hedef kitlenin dahil edilme biçimlerine nihai olarak yine proje/etkinlik ekibi karar verir.

5. basamak, proje/etkinlik ekibinin hedef kitleyle katılım şeklini ve yöntemini ortaklaşa karar verdiği durumu ifade eder. Karar aşamasına hedef kitle dahil olsa da uygulama yine proje ekibindedir.

6. basamak, hedef kitlenin tam katılımının sağlandığı aşamadır. Proje tasarımında toplumsal durum analizi sonucu hangi toplumsal kesimlerin ve kuruluşların etkinliklere katılacağına ve katılım biçimlerine hedef kitleyle birlikte karar verilir. Etkinlikler, katılımcılar ile proje arasındaki fayda ilişkisi karşılıklı olacak şekilde planlanır. Uygulama aşamasında hedef kitlenin fikirleri ve revizyon önerileri dikkate alınır. Gereken durumlarda hedef kitlenin bu etkinlikleri doğrudan yürütmesi sağlanır. Hedef kitle içerisindeki her bir kişinin kararı tam katılım şeklinde alınamıyorsa hedef grubu temsil edebilecek kişilerin ve kuruluşların fikirlerine yer verilir. Bu tip etkinlikler hedef kitlenin etkin katılımı ve etkileşime açık olduğu görme, deneyimleme ve birlikte öğrenme şeklinde yürütülür.

Üçüncü adım: Göstergelerin Belirlenmesi

Projenin amaçladığı veya amacının dışında gerçekleşen etkisinin ölçülebilmesi için göstergeler belirlenmesi gerekir. Bu göstergelere yönelik uluslararası kabul görmüş SMART standartları bir araç olarak kullanılabilir.

SMART [S-Specific (Belirli), M-Measurable (Ölçülebilir), A-Achievable and Attributable (Elde Edilebilir ve Nitelikli), R-Relevant (İlişkili), T-Timely (Zamanında)] kriterleri göstergelerin belirlenmesi aşamasında önemli bir araçtır. SMART kriterleri, başlangıçta proje ve program yöneticilerine amaç ve hedefleri belirleme amaçlı bir yönetim aracı olarak önerilmiş⁸, ancak günümüzde izleme ve değerlendirme alanında geniş kesimler tarafından kabul edilmiş ve yaygın hale gelmiştir.

“S” (Specific) - Belirli: Göstergelerin net ve somut bir biçimde neyi değerlendirmek için elverişli olduğunu belirli olmalı. Sonuç geniş olsa da gösterge dar tanımlanmalı ve müdahalenin kime ve neye yapıldığına odaklanmalıdır. Aksine kimi zaman tanımlanan farklı yorumlamaya fazla açık olabiliyor ya da aynı anda başka değişimlerin işareti olabilir. O tür göstergelerin değerlendirilmesi de zor olur ve net sonuçlara varmayı zorlaştırır. Göstergenin yeterince belirli olup olmadığını anlamak için şu sorular yöneltilir:

- Gösterge ile neyin ölçüldüğü tam olarak belli mi? Gerçekten ölçemeye çalıştığı şeyi ölçebilecek yetenekte mi?
- Ayrıştırılabilirliği imkanı sağlıyor mu?
- Paydaşlar arasındaki farkları göz önüne alıyor mu?

“M” (Measurable)- Ölçülebilir: Gösterge sayılabilir, gözlemlenebilir, analiz edilme, test edilme veya sorgulanma kapasitesine sahiptir. Eğer bir gösterge ölçülemezse, ilerleme tespit edilemez. Bir gösterge net ve belirli olduğunda, birçok yolla ölçülebilir. Bir gösterge ne kadar ölçülebilir nitelikse ise, O göstergeyi kim hangi yöntemle ölçerse ölçsün aynı sonuçlara ulaşır.

“A” (Achievable and Attributable)- Ulaşılabilir ve Nitelikli: Tanımlanan göstergeler basit, kolaylıkla ve fazla maliyet oluşturmadan ölçülebilir olmalıdır. Bir gösterge çok iyi tanımlanmış ve amacı çok iyi temsil ediyor olsa dahi, o göstergeyi ölçümlemek çok zahmetli ve maliyetli ise uygulanabilir olmaktan çıkar.

“R” (Relevant)- İlgili: Gösterge, girdiler, çıktılar ve sonuçlar ile ilişkili olmalıdır. Aksine kimi zaman tanımlanan göstergeler ile izlenen değişimler arasındaki bağlar zayıf kalabilir. Gösterge odaklı, ölçülebilir özelliklerde olsa da izlenen değişimi temsil etme yeteneği zayıf kalırsa yine değerlendirme yetersiz kalır. Bu yüzden gösterge istenen/hedeflenen sonucu değerlendirme imkânı vermeli bu göstergeye bakarak, belli ölçülerde de olsa değişimi anlamak mümkün olmalıdır.

“T”- (Timely)- Zamanında: Göstergenin belli bir zaman içerisindeki değişimi ölçebilmesi gerekir. Sıklık, süre, zaman aralığı gibi tanımlı bir zaman biriminde ölçülebilir olması gerekir. Zamana bağlı tanımlanmayan göstergelerin etkiyi izleme şansı da olmaz. Bunların haricinde göstergelerin katılımcı, kapsayıcı ve geçerliliği olan nitelikleri olması göstergelerin gücünü arttıracaktır.

Katılımcılık

Göstergeler uygulayıcıların katkıları ile geliştirilmelidir.

Kapsayıcılık/tüketicilik (Exhaustive)

Hedeflerle ilgili oluşturulmuş göstergelerin tamamına bakıldığında, hedef tamamen ölçülmüş olur (buna en son indikatörlerin bir arada değerlendirilmesi ile bakılmalıdır)

Evrensel geçerlilik (consensus-based)

Göstergeler bilimsel veri toplama teknikleri ile uyumlu olmalıdır. Sadece projenin özgün özelliklere bağlı göstergeler, karşılaştırmayı imkan vermeyeceğinden sınırlı katkı sağlar.

Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin izlenmesine yönelik geliştirdiği 3 katmanlı sistem de yaptığımız çalışmalarda izlenecek göstergelerin seçiminde iyi bir araç olarak değerlendirilebilir. SKH'nin izlenmesi için belirlenen göstergeler üç aşama altında toplanır: ⁹

1. katman: Gösterge kavramsal olarak açıktır, uluslararası olarak belirlenmiş bir metodolojiye sahiptir ve standartlar mevcuttur. Veriler düzenli olarak ülkelerin en az yüzde 50'si için ve göstergenin ilgili olduğu her bölgedeki nüfus için üretilir.

2. katman: Gösterge kavramsal olarak açıktır, uluslararası olarak belirlenmiş bir metodolojiye sahiptir ve standartlar mevcuttur, ancak veriler ülkeler tarafından düzenli olarak üretilmez.

3. katman: Gösterge için henüz uluslararası olarak belirlenmiş bir metodoloji veya standart mevcut değildir, ancak metodoloji / standartlar geliştirilmekte veya test edilir.

Bu katmanların etki izleme açısından karşılığı şu şekilde ifade edilebilir:

İkincil kaynaklardan takip edilebilir göstergeler (Bakanlık verileri, TÜİK, adli veriler, kamudan toplanabilecek veriler)

Gösterge olduğu net olup hakkında düzenli veri toplanmayan konular (Bir araştırma yapılmış ama güncel değil, sadece İstanbul verisi var vb.)

Herhangi bir verinin ya da güncel verinin olmadığı göstergeler

Göstergeler belirlenirken hakkında veri toplanabilmesi durumundan bağımsız olarak belirlenmeli, bu üç katmana da karşılık gelecek göstergelerin olduğu unutulmamalıdır.

Göstergeler oluştururken her üç katmandan da göstergeler tanımlanmalıdır. Üçüncü katmanda göstergeleri izleme maliyetli olacaktır fakat özellikle makro izlemeler söz konusu olduğunda bu katmandaki göstergelerin varlığı sorun alanına yönelik veri açığının da altını çiziceği için önemlidir. Bir başka deyişle belki etki izleme çalışması bu tür göstergeler için veri toplama da zorlanacak ama neden önemli olduğunun altını çizme ve savunusunu yapma fırsatı bulacaktır.

Önceliklendirme

İzlemede merak edilen ve odağa alınmak istenen konuların göstergeler tarafından etkili bir biçimde kapsandığından emin olmak için belirlenen göstergeler arasında bir önceliklendirme yapmak gerekir. İzleme veya değerlendirme çalışmalarında çoğu zaman tanımlanmış göstergeler birbirine denk olarak kabul edilir. Oysa farklı göstergelerin müdahalenin etkisini değerlendirme yeteneği de farklı olabilir. Öyle bir gösterge vardır ki o gösterge olumlu bir değişime işaret etmediğinde diğer göstergelerin tamamı gerçekleşse de değişimin yetersizliğine işaret eder. Örneğin kadın intiharlarını önlemeye çalışan bir projede, algı, farkındalık, tutum, güçlendirme vb. birçok konudaki göstergede önemli değişimlerin izlerini bulsak da kadın intiharları sayıları artıyorsa diğer tüm göstergelere rağmen üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olduğu açık olur. Aksine birçok göstergede proje aleyhine bir değişim gözlenirken, öyle bir göstergede öyle bir değişim olabilir ki, projenin başarılı olarak değerlendirilmesi sonucuna varabilir. Kolaylık olması açısından göstergeler çok, orta ve az etkili olmak üzere sınıflandırılabilir. Ayrıca, aşağıdaki öneri sistemdeki gibi bir puanlamaya gidilebilir. Bu öneride gösterge listesi önceliklerine göre puanlanır ve bu şekilde en öncelikli göstergeler belirlenir. Etki değerlendirmesinin analizinde göstergelerle ilgili öncelik vermek için bakılabilecek bazı kriterler şunlardır:

1 İlgililik (Relevance)

Hedef ve/veya alt hedef ile ilgilidir
Hedefin ölçmek istediği konu ile uyumludur

2 Yeterlilik (Efficiency)

Ölçmek istenilen hedefi/alt hedef ölçmede etkili
Bu göstergeye bakarak, hedefe ulaşıp ulaşılamadığı söylemek mümkündür

3 Uygulanabilirlik (Feasibility)

İlgili veriye erişim kolay ya da uygulaması zor değildir
Veriye erişim başka koşullara bağlı olmaksızın mümkün ya da ölçülmesi kolay üretilebilir
veriye dayanır

4 Tekillik/Sadelik (Simple, single-variable)

Tekil ve sade, karmaşık değildir
Birbirinden farklı birden fazla şeyi birarada ölçmeyi hedefler

5 Ayrıştırılabilirlik (Disintegrated)

Toplumsal cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, engellilik gibi değişkenlere göre ayrı karşılaştırmalar yapmaya imkan sağlar.

6 Sonuç odaklılık (Mainly result-oriented)

Sonuç odaklıdır, süreçle değil sonuçla ilgilidir
Araçları, etkinlikleri değil sonuçları izlemeye yöneliktir

7 İleriye Dönüklük (Forward-looking)

İleri de geçerliliğini korur, değişen koşullardan etkilenmez
Önümüzdeki 15 yıl boyunca aynı şekilde ölçümlenebilir ve aynı şeyi ölçmeye devam eder mi?

8 Anlaşılabilirlik (Comprehensibility)

Anlaşılması kolaydır
Farklı kişiler/uzmanlar tarafından aynı şekilde anlaşılır

Örnek Uygulama

Eylem	Hedef	Gösterge No	Gösterge											Genel skor	2. düzey Evrensel Geçerlilik / Consensus Based (Sağlıyor/ tartışılmı) ortalaması
				İlgililik / Relevance	Yeterlilik / Efficiency	Uygulanabilirlik / Feasibility	Tekillik / Simplicity	Ayrıştırılabilirlik / Disintegrativity (1 - 5 Scale or N.A.)	Sonuç Odaklılık / Mainly Out-Come Focused	İleriye Dönüklük / Forward-looking	Anlaşılabilirlik / Comprehensibility	1. düzey ortalaması	2. düzey ortalaması		
1	1.1. STK'ların kampanya/savunuculuk kapasitelerinin artırılması	1	Savunuculuk/farkındalık kampanyası ile ilgili yapılan eğitim sayısı	2	2	4	3	2	2	2	4	2,67	2,60	2,63	
		2	Savunuculuk/farkındalık kampanyası ile ilgili yapılan eğitime katılan STK sayısı	2	2	4	2	2	2	2	4	2,67	2,40	2,53	
		3	Savunuculuk/farkındalık kampanyası ile ilgili yapılan eğitime katılan STK üyesi sayısı	2	2	4	2	2	2	2	4	2,67	2,40	2,53	
		4	İletişim Planı/Stratejisi hazırlayan STK sayısı Kampanya/Savunuculuk yapan STK sayısı	2	2	4	2	2	2	2	4	2,67	2,40	2,53	
		5	Kampanya/savunuculuk izleme/değerlendirme araçları geliştiren STK sayısı	4	2	3	4	4	4	4	3	3,00	3,80	3,42	
		6	Kampanya/Savunuculukla ulaşılan STK sayısı Kampanya/Savunuculukla ulaşılan kişi sayısı Medyada çıkan haber sayısı	3	3	2	2	4	2	2	4	2,67	2,80	2,74	
		7	STK+STK ortak kampanya sayısı	4	4	2	3	4	3	3	3	3,33	3,20	3,26	
		8	STK+Kamu ortak kampanya sayısı	4	4	2	4	4	4	3	3	3,33	3,60	3,47	
		9	Üretilen broşür/kitapçık/vb. materyal sayısı	3	3	3	2	2	2	3	4	3,00	2,60	2,79	
	1.2. STK'ların kurumsal kapasitelerinin artırılması	10	STK'ların kurumlarının takipçisi olduğu konu bağlamındaki medya görünürlüğü.	4	4	3	2	4	4	3	2	3,67	3,00	3,32	
		11	Stratejik plan yapan STK sayısı	3	3	3	3	3	3	4	2	3,00	3,00	3,00	
		12	İç İzleme Modülü oluşturan STK	4	4	3	3	2	3	4	2	3,67	2,80	3,21	
		13	Dokümantasyonunu kamuya açan STK sayısı	3	3	3	3	2	3	4	3	3,00	3,00	3,00	
		14	Finansal durumunu kamuoyu ile paylaşan STK sayısı	3	3	4	3	3	3	2	3	3,33	2,80	3,05	
		15	Yeni fon kaynaklarına erişen STK sayısı	3	3	4	3	3	3	2	3	3,33	2,80	3,05	
		16	STK'larda çalışan ücretli sayısı	3	2	4	3	3	3	3	3	3,00	3,00	3,00	
		17	STK'larda çalışan gönüllü sayısı	3	2	3	3	3	2	2	3	2,67	2,60	2,63	
		18	STK'lardaki üye sayısı	3	2	4	3	3	2	2	3	3,00	2,60	2,79	

Makro İzleme Söz Konusu Olduğunda

Makro izlemelerde genellikle iki uçta yer alan iki eğilim var. Birincisi makro göstergelere bakarak analizi gerçekleştirmek. Hatta çoğu zaman göstergelerden ziyade ana sonuçlar ve etkiler ile ilgilenen makro analizler, yapılandırılmamış olma özellikleri ile keşfedici analizler sağlayabilir. Öte yandan analizcinin tecrübesine ve yeteneklerine göre farklılık gösterebilir, dahası yaklaşımlarına göre de yanlı (biased) kalabilir. Makro göstergeleri değerlendirmek sonuç ve etkileri gözlemek açısından avantajlı, zira etki değerlendirme yapılanların veya sürecin değerlendirmesinden ziyade sonuçlarla ve sonuçların yarattığı etkilerle ilgilenir. Ancak çoğu zaman makro göstergeler etkiyi anlamak, sonuçları değerlendirmek için yetersiz kalıyor. Bu yüzden makro bir izleme de yapılırsa mikro göstergelerde değerlendirme için çok elverişli veriler bulunabilir.

Dolayısıyla ikincisi eğilim tek tek mikro göstergeleri tanımlamak ve onları değerlendirecek veri toplamak. Mikro göstergelerle yapılan analizlerin dezavantajları ise, birincisi yukarıda da tarif edilen göstergelerin denk olarak ele alınmasındaki yaklaşım sorunu, ikincisi ise bir bağlam içinde farklı yorumlanabilecek göstergelerin müstakil olarak değerlendirilmelerindeki yanıltıcı sonuçlardır.

Makro ve mikro analizlerin bir ortalama yolu olarak mezo analiz yaklaşımı bu iki uçtaki yöntemlerin zaaflarını belli ölçülerde giderme imkanı sağlar. Mezo analizle bir yandan ele alınan konunun boyutlarıyla ilgili detaylara bakmak, diğer yandan da bağlamsallığı da korumak belli oranlarda mümkündür.

Mezo bakış tek düzeyde takip edilen göstergelerin birbiriyle ilişkisi üzerinden yeni bir düzey daha ortaya koyarak etki odaklı izlemeye zemin hazırlar. Farklı düzeylerin dahililiyeti,

- Göstergelerin derinleşmesini sağlar
- Her sorun düzeyinin diğer konularla olan ilişkisinin incelenmesini mümkün kılar
- Etki bazlı düşünmeyi mümkün kılar

Burada kastedilen mezo yaklaşıma göre mikro göstergeler arasındaki ilişkileri de incelemek, her birinin diğeri ile çapraz ilişkisini de sorgulamak esas.

Göstergelerin belirlenmesi aşamasında son aşama ise sosyal etki izleme perspektifi dahilinde, farklı faktörlerin ve bağımsız göstergelerin belirlenmesi ve var olan göstergelerin bu bağımsız göstergelerle birlikte düşünülerek yeni göstergeler üretilmesidir. Burada konu paralelinde bağımsız değişkenler olabilmekle birlikte, göz ardı edilmemesi gereken, özelden kapsayıcılıkla ilgili faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği
- Dezavantajlı grupların içerilmesi
- Farklı dini ve etnik grupların içerilmesi
- Farklı sosyoekonomik statüdeki kişilerin içerilmesi
- Konjonktürün etkisinin tespiti

Dördüncü adım: Veri Toplama Yönteminin Belirlenmesi

Sosyal etki izlemede izlemenin hedeflerine uygun bir şekilde farklı veri toplama metotları tercih edilebilir. Tercih edilebilecek bazı metotlar şöyle sıralanabilir:

Masabaşı çalışması/araştırması: Bu yöntemle sosyal etki izlemesi gerçekleştirilecek alanla ilgili farklı kaynakların derlenmesi hedeflenir. Burada, bu önerilerle sınırlı olmamakla birlikte projenin etki etmeyi öngördüğü sorunun/konunun yerelde ya da uluslararası bağlamlarda var olan durumu, farklı müdahale örnekleri, bu örneklerin başarı/başarısızlık durumları ve bu duruma neden olan etmenler üzerinden taramalar gerçekleştirilebilir. Bu şekilde izlemesi yapılan müdahalenin “büyük resimde” nerede durduğunun anlaşılması mümkün olur.

Derinlemesine görüşmeler: Derinlemesine görüşmeler hem müdahalenin etkisine dair genel yaklaşımı anlamak hem de etkisinin kendisini sahada görmek amacıyla gerçekleştirilebilir. Masabaşı çalışması esnasında saptanan, ancak derinleştirmeye ihtiyaç duyulan konularla ilgili uzmanlarla, kurum temsilcileriyle, kanaat önderleriyle görüşmeler yapılabilir. Ayrıca, sosyal etkisi izlenen müdahalenin tasarımını gerçekleştiren, uygulayan, projeye/etkinliğe katılan veya projenin uygulama sürecinde kilit noktada duran paydaşlarla görüşmeler gerçekleştirilebilir. Bu görüşmelerde müdahalenin sınırları dışında kalan alanı da gözlemleyebilmek ve anlayabilmek adına, projeye/etkinliğe doğrudan katılmayan ancak dolaylı bir şekilde etkilenme ihtimali olan katılımcılarla da derinlemesine görüşmeler yapmak gerekir.

Odak grup çalışmaları: Bu yöntemde, ortalama 6-7 kişilik gruplar 1,5-2 saatlik bir fikir alışverişinde bulunur ve belirli bir gündemi bir moderasyon eşliğinde tartışırlar. Bu şekilde kısa zamanda birden fazla kişinin fikri alınabilmiş olur. Bu yöntemin en temel engeli belirli bir zaman içerisinde grup içerisinde rollerin ve grup dinamiklerinin belirli hale gelmesi ve kişilerin bu roller çerçevesinde sorulara cevap verme eğilimi göstermesidir. Bu nedenle, özellikle belirgin çatışmalar içeren konularda odak grup çalışması yapılması elde edilen sonuçları manipüle edebilir.

Yüz yüze veya çevrimiçi anket uygulamaları: Özellikle çok sayıda katılımcının söz konusu olduğu proje/etkinliklerde katılımcıların büyük çoğunluğunun projenin etkisine yönelik fikrine başvurmak amacıyla uygulanabilecek bir yöntemdir. Bu şekilde müdahalenin etkisine dair katılımcıların fikri doğrudan istatistiksel bir karşılığı da olacak şekilde analize yansıtılabilir.

Katılımcı gözlem uygulaması: Müdahale kapsamında gerçekleştirilen, özellikle etkiyi sağlayacağı öngörülen etkinlik ve adımlara sosyal etki izlemesini gerçekleştiren kişilerin katılımı ve bu ortamda doğrudan gözlemler aracılığıyla analizler yapılması da sosyal etki izleme aşamasında kullanılan uygulamalar arasındadır.

Metin analizi: Halihazırda yazılı metinlerin derlenebildiği ve yazılı geri dönüşün alınabildiği durumda (örneğin hapishaneler konusunda çalışan bir kurum için hapishane mektupları) bu yazılı içeriklerin doğrudan analizi de önemli bir veri kaynağı haline gelebilir.

Beşinci Adım: Verilerin Toplanması ve Analiz

Sosyal etki izleme çalışmalarının gerçekleştirilmesi farklı kurumlar tarafından talep edilebilir. Proje ekibinin kendisi, projeye fon sağlayan kuruluşlar, ağlar ve platformlar için sosyal etki çalışmaları yapılabilir. Sosyal etki izleme çalışmalarına program, proje, etkinlik ya da başka bir deyişle müdahalenin ilk aşamasında başlanması ve müdahalenin büyüklüğüne göre müdahaleden belirli bir süre sonra tamamlanması en verimli yöntemdir. Projenin başlangıcında projeye yönelik bir analiz seti uygulanır, bu analiz setinin çıktıları sonucunda belirlenen göstergeler derlenir, projeye yönelik revizyon önerileri oluşturulur ve projenin başlangıcında, proje uygulama sürecinde ve projenin uygulaması tamamlandığında bu göstergelere ilişkin veriler farklı yöntemlerle derlenir.

Süreç bu şekilde ilerlemediği durumlarda müdahalenin belirli aşamalarında ve sonuçlandığı bir noktada da izleme gerçekleştirilebilir. Bu durumlarda proje başlangıcında yapılması tavsiye edilen analizler eldeki verilerle gerçekleştirilir, revizyon önerileri daha sınırlı bir şekilde sosyal etki izlemenin uygulanmasını talep eden kuruma iletilir. Bunun haricindeki tüm süreç benzer adımlara sahiptir.

Veri toplama

Sosyal etki izleme çalışmasının ilk aşamasında gerçekleştirilen analizler doğrultusunda veri toplama çalışmaları gerçekleştirilir. Bu çalışmalar müdahalenin büyüklüğü ve kapsamıyla ilişkili olarak değişir.

Ancak her izleme için iki konuya yönelik veri toplamak bir zorunluluktur:

- Müdahalenin kapsamı
- Müdahalenin dahil olduğu konunun genel durumu

Müdahalenin kapsamında gerçekleştirilen veri toplamanın en temel yöntemi projenin paydaşları ve hedef grubuyla derinlemesine görüşmeler yapmak ve niceliksel araştırma çalışması gerçekleştirmektir. Bu derinlemesine görüşmeler ve anket çalışmalarının gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan analizler her aşamada izleme için kaynaklık eder.

Konu bazlı veri toplama için ise, göstergelerin belirlenmesi bölümünde de bahsedildiği üzere 3 aşamalı bir durumdan söz etmek mümkündür.

- 1 İkincil kaynaklardan toplanabilecek veriler (Bakanlık verileri, TÜİK, adli veriler, kamudan toplanabilecek veriler)
- 2 Düzenli olmayan veriler (Bir araştırma yapılmış ama güncel değil, sadece kısmi veri var vb.)
- 3 Yeni verilerin toplanması

Veri toplama aşamasında verinin:

- Geçerli olduğundan: Ölçülmesi gerekeni ölçtüğünden,
- Güvenilir olduğundan: Ölçülmesi isteneni tutarlı veya tekrarlanabilir bir şekilde ölçtüğünden,
- Tarafsız olduğundan: Ölçülmesi istenenin gerçek değerini hafife almamış veya fazla değer vermeyecek şekilde ölçtüğünden,
- Ayırt edici olduğundan: Hedeflenen veriye uygun bir katılımla verinin toplandığından, emin olmak gerekir.

Bunun için de veri toplama aşamasında:

- Merak edilen, öğrenilmek istenen şeyler ne ise o hususta soru sormak
- Amacı, ne işe yaracağı belli olan sorular sormak
- Somut sorular sormak
- Soruları doğru sırada ve zaman diliminde sormak
- Katılımcının anlayabileceği bir dil kullanmak
- Kısaltmalardan kaçınmak
- Soruları uzmanlar ve potansiyel katılımcılarla gözden geçirmek
- Kısa sorular kullanmak
- Olumsuz sorular kullanmamaya çalışmak
- Başka araştırmalarla karşılaştırma imkanı oluşturmak
- Açık, yalın ve duru olmak, yorumlamaya açık olmamak
- Benzer cevap seçeneklerinden kaçınmak ve
- Hedef ve amaç kapsamında kalmak önemlidir.

Veriler niteliksel ya da niceliksel yöntemlerle derlenebilir. Kimi çalışmalarda değişimin izlenebileceği metin ya da görsel malzemeler de inceleme nesnesi olabilir. Niteliksel yöntemlerden en yaygın olanları yüz yüze derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve katılımcı gözlemler. Bu çalışmalarda uygulayıcının uzmanlığı ve sistematikliği önemlidir. Niteliksel yöntem olması, uygulayıcıya inisiyatif tanıyor olsa da sınırsız bir serbestlik de sağlamamalıdır. İzleme, bir başka uygulayıcı tarafından yapıldığında da aynı sonuçlara varılacağını göstermelidir. Bu da çalışmanın bir sistematik içinde gerçekleşmesi, kimlerle neden görüşüldüğünün ve hangi soruların hangi bilgiyi almak amaçlı yöneltildiğinin iyi tarif edilmiş olmasına bağlıdır. Niceliksel uygulamalar arasında ise ölçümler, sayımlar, kayıtlara giren sayıların analizleri ve yüz yüze anket uygulamaları izleme çalışmalarında sıkça kullanılır. Dikkat edilmesi gereken en önemli şey, örneklemin temsil edici nitelikte olması, yani uygulamada incelenen miktarın (görüşülen kişilerin) bütünü yansıtacak nitelikte olmasıdır. Basit bir örnekle bir topluluğu incelerken sadece

erkeklerden oluşan bir grubu incelemek, kadınları dışarıda bırakacağından o toplumu temsil etmez. Bu yüzden toplumun özelliklerini yansıtan değişkenleri belirleyip, o değişkenlerin toplam içindeki oranlarını da gözeterek bir örneklem belirlemek yerinde olur. Türkiye genelini araştıran çalışmalarda, TÜİK'in istatistiki bölge sınıflandırmasına göre bir örneklem oluşturulduğunda, toplumu yansıtan kriterlerin otomatik olarak sağlanacağı varsayılır. Örneğin bir mahalleyi araştırıyor olsak, o mahallenin farklı sokaklarından kişilerle görüşürsek, mahallelinin farklılıklarını otomatik olarak gözetmiş oluruz. Öte yandan kendi akışına bırakıldığında örneğin erkekler veya eğitim düzeyi yüksek olanlar daha fazla görüşmeye açık olacakları için, çalışma tedbirli olmak açısından kadınlara ve eğitim düzeyi düşük olanlara da erişmek için kotalar uygulayabilir.

Verilerin Analizi ve Çıktılar

Veriler derlendikten sonra analize uygun hale getirilmeli. Ancak ondan da önce benzer başka çalışmalar ve makro verilerin çalışması da önemlidir. Zira hiçbir veri toplama faaliyeti tek başına yeterli değildir. Hem onu tamamlayıcı olması için hem de karşılaştırma sağlaması için başka çalışmaları da ortaya koymak önemlidir. Analiz aşamasında varsa geçmiş verilerle, ya da başka örneklerle (kimi durumda ülke geneli ya da dünya verileri ile) karşılaştırmalar yapmak etkiyi anlamak için önemlidir. Aksi takdirde elde edilen fotoğrafı yorumlamak zorlaşır. İmkan ve gerek olan durumlarda, uygulama öncesi ve sonrasını da bu karşılaştırmaya eklemek değişimi izlemek açısından iyi olabilir. Ancak öncesi ve sonrasını karşılaştırdığınız durumlarda, karşılaştırılan örneklemin aynı özellikleri sağlaması ve dış faktörlerden denk biçimde etkilenmiş olmaları beklenir. Bu çoğu zaman zor olacağından, öncesi-sonrası karşılaştırmalarında sayıları iyi yorumlamak, sonuçlarda sapma ihtimallerini gözetmekte fayda vardır. Sonuç olarak niceliksel yöntemler de tercih edilse, izleme çalışmalarında, analizde yorumların önemli olduğunu ve başka verilerle desteklenmesi gerektiğini belirtelim.

Tekrar sormak: Bu müdahale ne işe yaradı? Olmasa ne eksik kalırdı?

Müdahalenin başında benzer bir şekilde sorulan bu soruyu veri analizi aşamasında tekrar sormak önem arz ediyor. Bu şekilde proje tasarımının etkililiği ve çözüm havuzunda nerede durduğu, nasıl bir boşluğu ne kadar doldurduğuna dair bir bakış da analizin bir parçası oluyor.

Verilerin toplanması ve analizinde yaygın hatalar

Veri analizi aşamasında birçok farklı kategori altında değerlendirilebilecek hataların yapılması olası.

Veri analizi hata kategorisi	Hata	Kısa Açıklama	Öneri
Gözlem-dışı hatalar	Kapsama örnekleme, ret alma	Bu hatalar veri toplama araçlarının tasarlanması aşamasında yapılan, konunun yeteri kadar anlaşılmasından ya da yeterli gözlem yapılmamasından kaynaklı gerçekleştirilir.	Veri toplama araçları tasarlanırken konunun tüm boyutlarının ve etki izlemeden beklentinin kapsandığından emin olmak gerekir.
Gözlem hataları	Anket aracı, anketör, katılımcı	Genel olarak uygulama aşamasında gerçekleşen hatalardır. Özellikle hizmet alımı yapıldığı noktada soruların doğru yöntemle, doğru araçlarla ya da doğru zamanlamayla sorulmaması verilerin toplanmamasına ya da yanlış toplanmasına neden olabilir.	Veri toplanmasını gerçekleştirecek kişilerin hem izlemesi yapılan müdahaleye hem de izleme yöntemine dair iyi bir şekilde bilgilendirilmesi gerekir.
Ölçümleme hataları	Eğilim hatası (biased error), varyans hatası (variance error), soru sıra etkisi (Item-order effect), bağlam etkisi (context effect), asimilasyon etkisi (assimilation effect), tezat etkisi (contrast effect), teslimiyet etkisi (acquiescence bias), hale etkisi (halo effect), vb.	Yoğunlukla izleme çalışması için tasarlanan yönlendirme dokümanları ya da soru formlarının hazırlanması aşamasında yapılan hatalardır. Soruların izlemeyi yapan kişi ya da kurumun belirli bir eğilimini doğrudan yansıtmaması, net olması, soru sırasının yönlendirici olmaması gibi faktörler önemlidir.	Soruların hazırlanması noktasında her türlü olumlu ya da olumsuz cevabın alınabileceği, soruların verilen cevapları yönlendirmeyeceği ya da etkilemeyeceği bir tasarım gerçekleştirilmelidir.

Bu hatalar arasında en yaygın yapılan ve sonuçları doğrudan etkileyen en önemli hataların başında eğilim ve varyans hataları geliyor. Eğilim hatası soruları bir cevaba yönlendirecek bir şekilde sormak, varyans hatası ise bir sorunun birden fazla cevabı olması olarak özetlenebilir.

Eğilim Hatası

DOĞRU

Program sürecinde becerilerinde nasıl bir değişim görüyorsun?

YANLIŞ

Program sürecinde becerilerin ne kadar gelişti?

Bu soru örneğinde olduğu üzere en yaygın olarak yapılan hatalardan biri beklenen cevabı vermesi için katılımcıların yönlendirilmesidir. Bundan kaçınmak için tüm yöntemlerde soruların etkiyi izlemek için görüşülecek kişilerden hem olumlu hem de olumsuz cevap almayı mümkün kılacak bir şekilde tasarlanması gerekir.

Varyans hatası

Makro İzleme Söz Konusu Olduğunda

Makro izlemelerde değişimin izlendiği nüfusu temsil eden örneklemi hedeflemek birden fazla müdahalenin yarattığı değişim incelendiği için önem kazanır. Bunun yanı sıra müdahaleler haricindeki etkenlerin de belirlenmesi, müdahalelerin değişimdeki payını anlamak açısından önemli. Son olarak ele alınan zamanlamadaki bağlamı ve dışsal gelişmeleri de analize katmaktır. önemlidir.

DOĞRU

Katıldığınız eğitim sizce verimli miydi? Neden?

Katıldığınız eğitimde verimsiz gördüğünüz bir şey var mıydı? Neden?

Katıldığınız eğitimle ilgili tek bir şey değiştirmek isteseniz neyi değiştirirdiniz?

YANLIŞ

Katıldığınız eğitimde başarılı ya da başarısız gördüğünüz şeyler nelerdi?

Burada da bir soruyla birden fazla konuyu sormak alınan cevapların kısıtlı ya da analiz edilemez hale getirir. Sıklıkla böyle soruların sorulması durumunda bir katılımcı başarılı gördüğü, diğeri başarısız gördüğü noktaları ifade ediyor ya da normalde verebileceğinden çok daha az geri dönüş verir. Bir konunun farklı boyutlarının farklı sorularda sorulması veri toplamayı ve sonrasında da analizi mümkün kılar.

BÖLÜM 3

Sosyal Etki İzleme ve
Sosyal Etki Odaklı
Tasarım Kılavuzu

Sosyal Etki Değerlendirme Formu

Bu formda rehberin ilk iki bölümünde konu ettiğimiz sosyal etki değerlendirme çalışması sırasında yapılması gerekenleri özetliyoruz. Sizin yapacağınız çalışmalarda kolaylaştırıcı olması açısından bu formu takip edebilirsiniz. Bu maksatla her bölümde sorular oluşturduk. Adım sıraları takip edilerek bu soruların yanıtları sağlandığında hem izleme planı yapmış hem de rapor için altyapıyı oluşturmuş olacaksınız. Form hem uygulama öncesinde hem de sonrasında yapılacak izleme planı için uygulanabilir. Halihazırda elinizde bir proje metni olsa da formda yer alan sorunların yanıtlanması iyi olur. Bu durumda hazırdaki proje metinlerinden farklılaşmalar olabilir. Önemli olan gerçekten istenilen değişim hedeflerinin çalışmaya yansımalarıdır.

- Birinci adım: Konunun incelenmesi
- İkinci adım: Amaçların belirlenmesi
- Üçüncü adım: Göstergelerin belirlenmesi
- Dördüncü adım: Veri toplama yönteminin belirlenmesi
- Beşinci adım: Verilerin toplanması ve analiz

Birinci Adım: Konunun İncelenmesi

Bu kısımda yapacağınız müdahaleyle çözümlenmesini beklediğiniz sorunun adını koymak, çözmek istediğiniz sorun içerisinde çözüm önerinizin nasıl bir boşluğu doldurduğunu keşfetmek ve bu boşluğu doldurmak için yeterli olup olmadığını anlamayı hedefliyoruz. Bu şekilde hem başka yapılanları tekrar edip etmediğinizi kontrol etmek, hem de sürecin en başından itibaren “yapılan müdahale ne işe yarıyor?” sorusunu detaylandırarak sormak mümkün olur.

Bu müdahale neden gerekli? Size göre, olmasa ne eksik kalırdı?

01 Sorun tanımı

- Neden bu uygulamaya (önerilen proje, program, kampanya, vb.) ihtiyaç duyuldu?
- Bu alandaki temel sorunlar neler? Sorunların kaynağında neler var?
- Bu proje ile çözülmek istenen sorun ne? Bir başka deyişle ana sorunun hangi kısmına bu proje ile çare aranıyor?

02 Çözüm önerisi

- Ana soruna yönelik hangi çözüm yolları var/bilinmiyor?
- Bu projenin ele aldığı sorunla ilgili hangi çözüm yolları var?
- Bu uygulama tarif edilen soruna hangi çözüm önerisini ele alıyor?
- Başarılı olursa çözümü nasıl sağlamış olacak?

İkinci Adım: Amaçların Belirlenmesi

Bu kısımda müdahalenizin amaçları konusunda bir netleşmeye gideceksiniz. Elinizde bir proje dokümanı olup dokümanda genel amaç ve özel amaçlarınız belli olsa da bu sorulara tekrar soru sormanızı tavsiye ediyoruz. Genel amaçların yaptığınız bir ya da daha fazla ya da belirli süreli müdahalelerin sonrasında yaklaşılabilir, özel amaçların da yaptığınız müdahalelerle doğrudan ulaşılabilir olmasına dikkat etmenizi tavsiye ediyoruz. Aynı zamanda belirlediğiniz müdahalenin kurumunuzun uzmanlığıyla ya da stratejisiyle uyumlu olması ve müdahaleyi “kimlerle ve kimlere rağmen” gerçekleştirdiğiniz farkında olmak ve bunları listelemek de kritik önem taşıyor. Son olarak da artık aktiviteleri/faaliyetleri tüm belirlediğimiz çözüm önerisi ve amaçlardan yola çıkarak belirlediğinize emin olmalısınız. Hatırda tutmanızda fayda var: Kaç etkinlik yaptığınız, kaç kişiye ulaştığınızdan çok neyi değiştirdiğinize, neyi değiştirmeyi hedeflediğinize odaklandığımız bir süreç öneriyoruz.

Uzun ve kısa vadede nasıl bir etki amaçlıyorum?

01 Genel Amaç ve Özel Amaçlar

- Bu müdahale ve sonrasında gerçekleştireceğiniz diğer müdahaleler sonrasında nasıl bir noktaya ulaşmayı hedefliyorsunuz? (Genel amaç)
- Bu genel amaca yaklaşmak için bu müdahale ile neyi amaçlıyorsunuz. Bir başka deyişle proje tamamlandığında neye/nelere ulaşmış olmayı amaçlıyorsunuz? (Özel amaçlar: Birden fazla olabilir, fakat birbiri ile kuvvetli bir ilişki içinde olmalı, kopuk olmamalı; bir başka deyişle bambaşka iki proje olacak şekilde birbirinden farklı olmamalıdır)

Genel Amaç:

.....

.....

.....

Özel Amaçlar:

1.
2.
3.

Bu konunun kurumunuzla nasıl bir ilgisi var?

02 Kurumun hedefleri ile ilişkisi

- Uygulama ile kurumsal hedefler arasındaki bağlar nelerdir?
- Ele alınan sorunun ve önerilen çözüm yollarının kurumun varoluş amaçları ile nasıl bir bağı var?
- Kurumun kısa ve orta vadeli hedeflerinde bu projenin önerdiği çözümler ne sağlıyor?
- Kurum bu projenin elde ettiği sonuçları nasıl kullanacak?
- Kurumun uzmanlığının, tecrübesinin ya da yaklaşımının tarif edilen sorunun çözümünde nasıl bir katkısı olacak?

Bu müdahaleyi nasıl gerçekleştireceksiniz/gerçekleştirdiniz?

03 Müdahale Araçları/Etkinlikler

[En kısa anlatımlarla sıralayınız, etkinliğin ya da diğer araçların resmi adlarını yazmayın, ne olduğunu doğrudan anlatan betimleyici başlıklar kullanın, hem uygulama yöntemini hem de hedefleri yansıtın:

eğiticilere yetişkin eğitimi, ilgili babalık farkındalık kampanyası, Suriyelilere karşı önyargılarla mücadele toplantıları, vb.]

Müdahaleyi gerçekleştirirken yanıtında ya da karşısında kimler var?

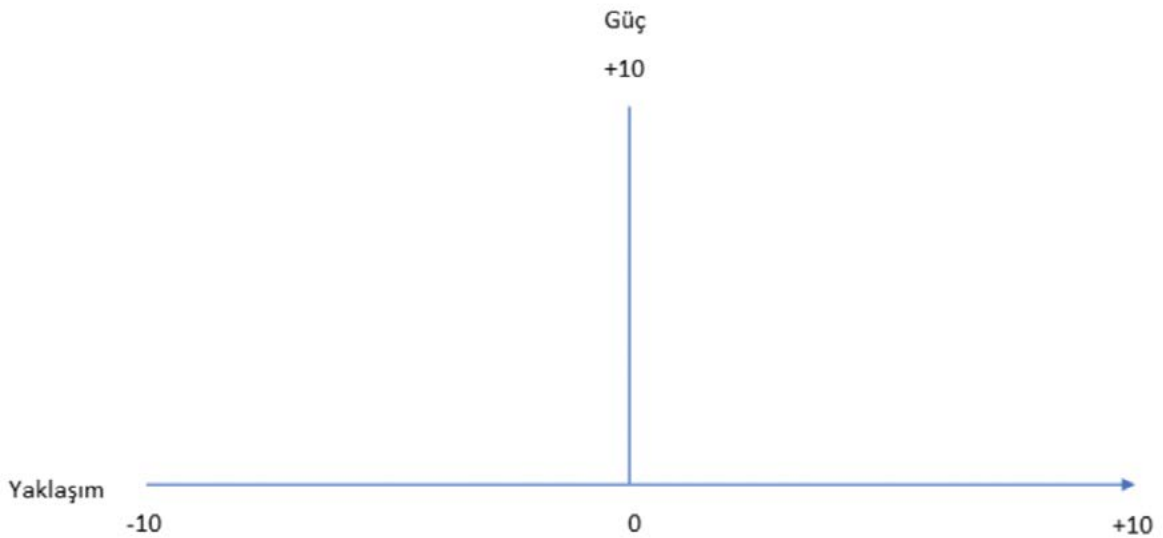
04 Paydaşlar

[Tasarladığınız ya da gerçekleştirdiğiniz projenin uygulanması aşamasında size destek olacak ya da “onlara rağmen” bu müdahaleyi gerçekleştireceğiniz ya da sonuçlarından kendileri açısından olumlu ya da olumsuz etkilenecek olan kişi ya da kurumlar kimler?]

Güç ve yaklaşım konusunda 1-10 arasında paydaşları puanlayınız. Yaklaşım konusunda müdahaleye olumlu yaklaşacak kurumları +1 ve +10 arasında, karşı çıkacak kurumları 1 ve 10 arasında değerlendiriniz.

Paydaşlar	Güç	Yaklaşım

Yukarıda listelediğiniz paydaşları aşağıdaki grafikte yerleştirebilir, bu şekilde paydaşlarınızın güç-yaklaşım grafiğini oluşturabilirsiniz.

Üçüncü Adım: Göstergelerin Belirlenmesi

Bu kısımda da hedefimiz amaçlarınıza ulaştığınızı anlama ve ölçmeye yönelik araçları geliştirmeye zemin hazırlamak. Göstergeler tüm süreçte size hatırlatmalar yapacak, uygulama esnasında amaçlarınızı ve başlangıçta neyi değişim olarak gördüğünüzü hatırlatacak bir referans noktası işlevi de görüyor. Gösterge farklı izleme yöntemlerinde de yoğun bir şekilde kullanılan bir kavram ve genelde erişim sayısı, etkinlik sayısı gibi sayısal değerlerle özdeş düşünülüyor. Sosyal etki izlemede ise yine sayılardan çok etkileri anlaşılır kılacak göstergelere ihtiyaç var.

Dördüncü Adım: Veri Toplama Yönteminin Belirlenmesi

Göstergeleri belirlemenin ardından bu göstergeleri nasıl ölçeceğinizi seçmeniz gerekiyor. Bu seçim aşamasında kendi finansal ve insan kaynağınıza uygun bir yöntem seçmeniz daha uygun olacaktır. Her izleme çalışması oldukça detaylı ve kapsamlı araştırma yöntemleriyle de önceden içeriği ve sıklığı belirlenen gözlem çalışmaları ve masabaşı çalışmalarla da gerçekleştirilebilir. Önemli olan değişimin adını koyabilecek kadar veriye sahip olmak. Çalışmanın derinliğine kendi kaynaklarınızdan hareketle siz karar vereceksiniz.

01 Mevcut Durum (Baseline)

Veri toplamaya başlamadan önce mevcut durumun iyi bir resmi ortaya konulmalı. Eğer proje sonrası bir değerlendirme yapıyorsanız da öncesine dair veriler derlenmeli.

- Tanımlanan sorun tarifi ile ilgili en temel veriler neler?
- Bu konuda değişimi etkileyen başka çalışmalarda tarif edilmiş faktörler neler ve her biri hangi etkileri oluşturuyor?
- Önerilen uygulama öncesi tanımlanan göstergelerle ilgili durum (göstergelerin bazı) nedir?
- Halihazırda başka çalışmalarda verisi toplanan göstergeler var mı? Varsa neler?
- Yine başka çalışmalarda izlenmesi hedeflenen göstergelere benzer göstergeler var mı? Varsa onlar bu çalışma açısından neyi ölçebiliyor neyi ölçemiyor?
- Bu soruların yanıtlanmasında ortaya çıkan veri açığı nedir, hangi bilgilere ihtiyaç var?

02 Veri toplama yöntem(ler)i [zamanlama/akış sırasına göre]

Göstergeleri izlemeyi sağlayacak verileri toplamak için en etkili olacak yöntemler sıralanmalı. Bu yöntemlerde erişilecek katılımcılar tanımlanmalı. Proje ekipleri, paydaşları, katılımcıları, hedef grupları, etkilenen gruplar gibi paydaş analizinde belirlenen kişi ve kurumlar gözetilmeli. Tanımlanan özellikle de önemli görülen göstergelere dair verinin hangi yolla oluşturulacağı belirlenmeli. Açıkta kalan gösterge olmamalı.

Yöntem	Örneklem / hedef grup / hedef etkinlik / hedef mekanlar vb.	Süre (hafta/ay)

Beşinci Adım: Verilerin Toplanması ve Analiz

İzlemenin son adımında belirlediğiniz izleme yöntemleriyle verileri toplamanız ve bu verileri analiz etmeniz ve sonrasında da raporlamanız gerekiyor.

01 Görüşme çerçeveleri ve soru formları

İzleme çalışmasında anket, derinlemesine görüşme, odak grup vb. katılımcıların yer alacağı veri toplama yöntemlerine başvurulacaksa öncelikle bir görüşme çerçevesinin oluşturulması, sonra da görüşmelerin ne kadar yapılandırılmış olması gerektiğine bağlı olarak soru formlarının oluşturulması gerekir.

Katılımcı gözlem yapıldığında benzer şekilde bir izleme çerçevesi oluşturulmalıdır. Çerçeveden kasıt hangi bilgiyi toplamayı hedeflediğimizin somutlaştırılması, bir başka deyişle neyi merak ediyoruz, karşımızdaki kişi ya da kişilere yönelik ne tür bir bilgiyi almak işimize yarar. Bu sorular, yani kendimize sorduğumuz sorularda belirleyici olan, etki değerlendirme çalışması söz konusu olduğunda, belirlenen amaçlar ve göstergeler olur.

Amaçlarda tarifi yapılmış olan duruma ne kadar yaklaştığımız, neye ulaşıp neye ulaşamadığımız merak konumuz. Bunun için göstergeler bize kolaylık sağlayan araçlar. Amaçlar ve göstergeleri baz alarak, yukarıda bahsettiğimiz üzere, amaçla uyumlu olan ya da olmayan, öngörülmuş olan veya olmayan, olumlu ya da olumsuz etkileri açığa çıkarmaya çalışırız. Bu yüzden görüşme çerçevemiz, bir yandan tarif edilmiş amaç ve göstergeleri bir yandan da tarif edilmemiş olsa da onlara paralel ve önemli olabilecek değişimleri yakalayabilecek kapsamda olmalıdır. Karşımızdaki katılımcılara ne soracağımız ise çerçeve oluştuktan sonra çalışılmalı. Direkt soracağımız soruları hazırlamaya başlamak verimli olmaz. Zira hangi soruyu neden sorduğumuz, yanıtları nasıl yorumlayacağımız belirleyici. Ek olarak eksik bıraktığımız bir konu olup olmadığı için de çerçeveye ihtiyaç vardır. Aynı zamanda iyi çalışılmış bir çerçeve sorulacak soruları oluşturmayı kolaylaştırır. Sorular hazırlandığında da tek tek her sorunun çerçevedeki hangi bilgi arayışına yanıt verdiğini, olası sonuçların ne anlama geleceği sorguları ile sorular gözden geçirilmelidir. Çerçevedeki tüm ihtiyaçların karşılandığından emin olunmalı. Bu şekilde oluşturulan soru formları da anlaşılabilirlik, akış ve süre kriterleri etrafında denenmeli, yani pilot uygulamalar yapılmalıdır.

02 Analiz ve Rapor

Analizlerde amaçlar ve göstergeler baz alınmalıdır. Ancak mutlaka öngörülmemiş, ya da amaçlarla doğrudan ilgisi olmayan etkilere de yer verilmelidir. Etkiler, sırasıyla öncelikle özel amaçlar, sonra genel amaç sonra da kurumun amaçları ile birlikte değerlendirilmelidir.

Tüm bu başlıklarda ele alınan konuları tarif ettiğinizde raporunuz hazırdır. Raporun mutlaka projenin hedeflediği değişim tarif etmesi ve elde edilen veriler ışığında bu değişimin ne kadar gerçekleştiğini ortaya koyması gerekir. Veri görselleştirme, sade ve anlaşılır bir dil, ayrı bir doküman olarak okunabilecek bir özet, raporun etkisini artırır.

Makro sosyal etki değerlendirme için ek notlar:

Yaptığınız izleme faaliyeti her zaman tekil bir müdahaleye odaklanmayabilir. Tekil bir müdahaleye odaklanmadığı noktada bir makro izlemeden bahsediyoruz.

Makro izleme	Mikro izleme
Tekil müdahaleler	Farklı boyutların ele alındığı çoklu müdahaleler
Küçük ya da büyük ölçekli olabilir	Küçük ya da büyük ölçekli olabilir
AB'nin yürüttüğü bir programa dair gölge rapor kaleme alınması ve geri bildirim verilmesi, büyük ölçekli bir mikro izleme (tek bir program, tek bir müdahale) AB'nin yürüttüğü bir program kapsamında yürütülen bir projeye dair uzman raporu hazırlanması ve geri bildirim verilmesi küçük ölçekli bir mikro izleme örneğidir (tek bir proje, tek bir müdahale)	Türkiye'de son 5 yıl içerisinde çocuk hakları konusunda yürütülen tüm proje ve programların çocuk haklarına katkısına yönelik rapor kaleme alınması ve geri bildirim verilmesi büyük ölçekli bir konu izleme, (tüm projeler, çoklu müdahaleler) Belli bir program içerisinde aynı sorun alanında uygulanan projelerin toplamda yarattığı değişimi inceleyen izlemeler

Yukarıdaki form hem mikro hem de makro izlemeler için geçerli. Ancak makro izlemede bazı başlıklar daha fazla detaylı olmalı ve ek çalışmalar yapılmalı.

01 Mevcut Durum Analizi: İlk olarak Makro izlemede konunun incelenmesi mikro izlemeye göre daha kapsamlı ve tüketilmiş bir çalışma olmalıdır. Makro izleme konuyla ilgili bir ülke raporu hazırlar nitelikte bir kavramsal çerçeve ve mevcut durum bazına oturmalıdır. Bu yüzden mikro izlemelere göre en temel fark mevcut durum analizidir.

Makro izlemenin ilk adımı kurumun odağına aldığı soruna dair o güne kadar yürütülmüş araştırmaların ve ilgili istatistiklerin derlenmesini odağına alır. Bu adım izleme tasarımı esnasında belirlenen zaman aralığını (örneğin son 5 yılda), bölgeyi ya da kapsamı (örneğin Türkiye genelinde, çocuk işçiliği alanında yapılan çalışmalar) da revize etmeyi ya da derinleştirmeyi sağlayacak verilerin de derlenmesi için önemlidir.

Araştırmaların derlenmesi için var olan arama motorlarında taramalar gerçekleştirilebilir. Türkiye hakkında makro istatistiklere TÜİK'in web sitesinden erişilebilir. Bunun yanı sıra konuyla ilgili bakanlıklarda ya da diğer kamu kuruluşlarında da paylaşılmış veriler olup olmadığı mutlaka kontrol edilmelidir.

Aynı zamanda Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, OECD, vb. uluslararası kuruluşların verileri, Eurobarometer gibi düzenli yapılan araştırmalar, diğer araştırma raporları, TÜBİTAK araştırmaları ve benzeri ikincil kaynaklar da bu aşamada analize dahil edilebilir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından sivil topluma yönelik yürütülen AB destekli programlara ilişkin detaylı bilgiye şu internet sitelerinden ulaşılabilir:

www.ab.gov.tr

www.siviltoplumsektoru.org

www.siviltoplumdiyalogu.org

02 Çözüm analizi: Makro izlemelerde başlangıçta sorun analizi yapıldığı gibi çözüm analizi de yapılmalıdır. İncelenen müdahalelerin dışında hangi çözüm yolları denenmiş, öğrenilen dersler neler olmuş, geliştirilmiş, önerilmiş ama uygulamaya geçilmemiş çözüm önerileri olmuş mu? Sorunun hangi kısımlarıyla ilgili çözümler daha sınırlı kalmış, bir başka deyişle çözüm uygulamalarında boşluklar neler? gibi sorular çözüm analizinin ana sorularıdır.

İncelenen müdahalelerinin kendi amaçlarının yanı sıra bu amaçların çözüm haritasında nasıl bir boşluğu doldurduğu diğer yanıtlanması gereken önem arz eden bir soru. Son olarak bunların dışında kalan ama sorun ve çözüm ilişkisi açısından izlenmesi gereken hedefler neler olmalı da önemli bir boyuttur. Zira oluşan etkilerin ne kadar izlenen müdahaleden ne kadar bunun dışındaki gelişmelerden kaynaklandığı önemlidir.

03 Gösterge analizi: Makro izlemelerde göstergelerin amaçlarla ilişkisi kadar, hiyerarşisi ve birbiriyle ilişkisi de önemlidir. Kabaca her göstergeye eşit derecede önem vermek iyi bir izleme için etkili bir yöntem değil. Bir gösterge diğerlerinin çok ötesinde bir öneme sahip olabilir. Bu yüzden göstergeleri önem derecelerine göre gruplayarak izleme değerlendirmesinde bu düzeyleri dikkate almak önemlidir. Bu gösterge hiyerarşisi ile ilgili husustur. Göstergelerde ikinci önemli husus ise aralarındaki ilişkidir. Tek başına bir göstergenin sağladığı görü kadar, bir arada değerlendirildiklerinde ortaya çıkan fotoğraf da değerlendirmeye değere katar. Bunu sağlamak için mezo analiz yaklaşımını öneriyoruz:

Mezo Analiz

Mezo analizde önceliklendirdiğimiz göstergeleri birbiriyle “çaprazlıyoruz”, yani başka bir deyişle, birbiriyle konuşturuyor, ikisinin ortak bir şekilde bize söylediği yeni göstergeyi setimize ekliyoruz. Örneğin öncelikli göstergelerimizin “Gönüllülüğün artması” ve “Aktif yurttaşlığın artması” olduğu bir durumda bu iki göstergeyi birlikte düşünmek “Aktif yurttaşlık konusunda adım atan gönüllülerin oranı” gibi bir başarı göstergesini üretmemize yardımcı olabilir. Siz de kendi konunuzun öncelikli göstergelerinden benzer bir şekilde sosyal etkiyi aramamızda kolaylık sağlayacak göstergeleri üretebilirsiniz.

Öncelikli Göstergeler	Ö.G. 1	Ö.G. 2	Ö.G. 3...
Ö.G. 1		Yeni gösterge	Yeni gösterge
Ö.G. 2			Yeni gösterge
Ö.G. 3...			

Bu yayın Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Türkiye Avrupa Vakfı sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.